

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра практичної психології

«Допущено до захисту»

Завідувач кафедри

_____ Чаркіна О. А.

« ____ » _____ 2025 р.

Реєстраційний No _____

« ____ » _____ 2025 р.

**ПСИХОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ НАРЦИСИЗМУ:
КЛІНІЧНИЙ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ**

Кваліфікаційна робота студентки
групи ЗПП-21 ступеня вищої освіти бакалавр
за спеціальністю 053 Психологія

Бикової Яни Віталіївни

Науковий керівник канд.пед.наук, доцент
кафедри практичної психології

Гапоненко Л.О

Оцінка:

Національна шкала _____

Шкала ECTS _____ Кількість балів _____

Голова ЕК _____

(підпис) (прізвище, ініціали)

Члени ЕК _____

(підпис) (прізвище, ініціали)

(підпис) (прізвище, ініціали)

(підпис) (прізвище, ініціали)

(підпис) (прізвище, ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ НАРЦИСИЗМУ.....	6
1.1. Онтологія властивостей нарцисизму	6
1.2. Внутрішні диспозиції нарциса як соціокультурний феномен	11
1.3. Нарцисизм як клінічний феномен	15
Висновки до першого розділу.....	21
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СТУПЕНЮ ВИРАЖЕНОСТІ НАРЦИСИЗМУ	23
2.1. Дизайн емпіричного дослідження.....	23
2.2. Вибірка респондентів емпіричного дослідження в умовах війни.....	27
2.3. Статистичний аналіз результатів емпіричного дослідження	29
2.3.1. Обговорення результатів за дескриптивним аналізом.....	29
2.3.2. Обговорення результатів за кореляційним аналізом.....	37
2.3.3. Якісно-кількісна характеристика ступеню вираженості нарцисизму за матеріалами емпіричного дослідження.....	41
Висновки до другого розділу	43
ВИСНОВКИ	47
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	50
ДОДАТКИ	55
Додаток А.....	56
Додаток Б.....	56
Додаток В.....	57
Додаток Д.....	58
Додаток Е.....	59
Додаток Ж.....	60
Додаток И	61
Додаток К.....	62
Додаток Л.....	63

Вступ

Актуальність теми. Сплеск наукового інтересу до нарцисизму стимульований тенденціями модернізації як способу досягнення модерного суспільства, яка за своєю природою зрощує феномен нарцисизму. В соціальних мережах транслюють ознак успіху життя за умов володіння багатством, владою, красою, стимулюючи людину постійно тримати високу планку досконалості. Витрачуються моральні цінності, секуляризується суспільство, а разом цим дезінтегрується цілісність особистості, поглинаючи в егоцентричні смисли життя.

Постмодернізм сприяє розвитку цінностей раціоналізму та індивідуалізму, завдаючи емоційній зосередженості на самому собі, а також на рівні соціальних інституцій. Це відстежується «не лише за політико-ідеологічними ознаками, а й за ставленням до подій та участю в них» [Васютинський, с. 6].

Дослідження нарцисизму відстежується в роботах З. Фрейда [32], Д. Віннікотта [3], Х. Кохута [13], О. Кернберга [10], Г. Маркузе [19], Д. Буонс [40], В сучасній вітчизняній психології нарцисизм досліджують як фіксацію лібідо в інфантильних переживаннях (В. Васютинського [1], Н. Єрмакової та А. Мережкіної [7], Л.Джаббарова, О.Шукалова, А.Даніліч-Скакун [8], М.Клименко [11], Т. М. Маланьїної [18], Ю. С. Свиначенка [26], К. І. Фоменка [30], Г. В. Чуйка та Я. В. Чаплака [35].

Осмислення суб'єктивізму нарциса визначився складним питанням, про що засвідчив З. Фройд, О.Кернберг, Г. Маркузе. Дослідженн в уьому напрямку сприяло розглядати нарцисизм як клінічний і соціокультурний. Різницю між двома феноменами нарцисизму визначаються показниками саморегуляції Я, (Д. Віннікота [3], Hendin, Н. М., & Cheek, J. М [45], Jacobs, К. А. [46], Kernberg, Р., Weiner, А., & Bardenstein, К [47], Pylat, N., Senyk, О., & Kryvenko, I [49].

Означена проблема набуває своєї актуальності в практичній діяльності психолога для досягнення екзистенційного почуття особи, яка має симптоми нарцисизму. Розпізнання різновидів нарцисизму полягає у дослідженні їх онтологічного структурування. Науковий та практичний інтерес до проблеми нарцисизму сприяв визначити тему кваліфікаційної роботи на тему: **«Психологічне дослідження нарцисизму: клінічний та соціокультурний аспект»**.

Мета дослідження: проаналізувати механізми саморегуляції нарцисичного Я та за результатами емпіричного дослідження описати внутрішні диспозиції нарцисизму як клінічного і соціокультурного.

Об'єкт дослідження: онтологія властивостей нарцисизму.

Предмет дослідження: внутрішня диспозиція нарцисизму як соціокультурного та клінічного феномену.

Завдання дослідження:

- 1) теоретичний аналіз онтології властивостей нарцисизму, уточнення понятійного апарату;
- 2) визначити діагностичний інструментарій з виміру внутрішніх диспозицій нарцисизму як культурного та клінічного феномену;
- 3) розробити дизайн психологічного дослідження;
- 4) здійснити інтерпретацію кількісно-якісного аналізу емпіричного матеріалу щодо різниці нарцисизму як клінічного та соціокультурного феномену.

Методи дослідження: використаний комплекс методів дослідження:

- *теоретичний метод:* аналіз, синтез, порівняння, узагальнення та систематизація теоретичного матеріалу з проблеми нарцисизму; аналіз наукової літератури з проблеми, узагальнення, систематизація науково-теоретичного матеріалу;
- *емпіричний метод:* пілотажне дослідження, спостереження, бесіда, тестування за психодіагностичними методиками «Опитувальник

особистісного нарцисизму (NPI-16)», Шкала сенситивного нарцисизму (HSNS), Шкала самооцінки Розенберга (RSES);

- *математичний метод*: статистичний аналіз, критерій Шапіро–Вілка, коефіцієнт кореляції Пірсона та коефіцієнт рангової кореляції Спірмена. Розрахунки проводилися вручну та з використанням табличного процесора Microsoft Excel, із дотриманням загальноприйнятого рівня статистичної значущості $p < 0.05$, де це було релевантно.

База дослідження: проводилася в Криворізькому державному педагогічному університеті у період з 3 березня 2025 р. по 12 березня 2025 р., в якому взяли участь по 44 особи.

Практична значущість отриманих результатів дослідження. За результатами проведеного дослідження визначена закономірність утворення нарцисизму як прагнення до переваги, активності удосконалення слабкого Я. Отримані результати практично значущі для врахування внутрішніх диспозицій різних видів нарцисизму в психологічному консультуванні, в психотерапії, а також в діяльності психологів освітніх закладів, бізнес-організацій в корекції формалізованих і поверхових контактів.

Апробація результатів дослідження здійснювалася шляхом публікації тез на тему *«Нарцисизм як особливість емоційної, когнітивної самовираженості внутрішнього «анархіста»* у межах участі у Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю *«Промоція ментального здоров'я надавачів психологічних послуг в умовах війни»* (25–26 квітня 2025 р., м. Кривий Ріг).

Обсяг і структура роботи: Робота викладена на 49 с., складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку літератури, який налічує 55 джерел; вміщує 12 таблиць, 3 рисунки та 14 додатків. Загальний обсяг тексту 64 с.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ НАРЦИСИЗМУ

1.1. Онтологія властивостей нарцисизму

Вважають, що первенство з використання терміну «нарцисизм» надається англійському вченому Х. Еллісу, який охарактеризував поведінку особи подібну Нарциса із відомого однойменного міфу[5, с. 25]. В інших джерелах зазначено, що психологічний термін «нарцисизм» запозичений із клінічної психології. Так, З. Фройд в роботі «Про нарцисизм» пише: «Термін «нарцисизм» запозичений нами із описаної П. Наске (P. Nacke) в 1899 р. картини хвороби. Цей термін використовувався ним для позначення стану, при якому людина відноситься до власного тіла як до сексуального об'єкту» [32, с.117]. Так сформувалися два підходи до вивчення психологічного феномену «нарцисизм» – клінічний і соціокультурний.

Узагальнення теоретичного матеріалу переконує в тому, що в тій чи іншій мірі автори розглядають нарцисизм як рису характеру, як внутрішній стан особи, якій властиво: а) переоцінювати свою значимість; б) відчувати постійну важливість себе перед іншими; в) переоцінювати свої здатності; г) вважати себе кращою за інших; д) прагнути постійно залишатися в центрі уваги.

У теперішньому столітті психологічний термін «модернізувався» і набув соціальний вимір, який різниця за складовими внутрішньої диспозиції особистості. Для визначення різниці нарцисизму як клінічного і соціокультурного феномену, ми виходили із методологічної позиції вітчизняних психологів про здорову особистість, «яка являє собою цілісність, здатну до саморозвитку, самовизначення, свідомої предметної діяльності і саморегуляції та має свій унікальний і неповторний внутрішній світ» є цілісна, унікальна, активна, відкрита» (С. Максименко [с. 40]). Така особистість визначається усвідомленням реальної дійсності, тобто має конструктивну рефлексію і усвідомлену ідентичність в єдності із навколишнім світом. Дещо протилежне відстежується в описі нарциса. Це пояснює, що розгляд

нарцисизму розпочинається з характеристики самосвідомості особи в межах норми.

У психоаналітичних теоріях пояснення нарцисизму розкривають спрямованістю лібідо до Я. З. Фройда нарцисизм описує станом, при якому особа особливо відноситься до свого тіла, любуючись ним, пестить та отримує від цього задоволення. Спостерігаючи за поведінкою парафреніків (форма шизофренії), він пише: «У таких хворих спостерігають дві такі основні характеристики: марення величі і втрата інтересу до оточуючого світу (до осіб і предметів)» [32, с.118]. Він визначає нарцисизм як порушення нормального відношення до реальності. Більш того, в ході психоаналізу було встановлено, що такі особи зовсім не втратили еротичного відношення до людей і предметів, «вони зберігаються у них в області фантазій (там же). Суть цих фантазій полягають в тому, що реальні об'єкти замінюються і змішуються із уявленими образами. З. Фройд надає ще й таку важливу характеристику нарцисизму – це «вони не роблять ніяких зусиль для реального досягнення своєї цілі, тобто для дійсного оволодіння об'єктами» [32, с.118].

Феномен нарцисизму в сьогоденній реалі вийшов за межі клінічної проблематики, з причин детермінованих процесів соціальних трансформацій, які радикально змінюють культуру соціального укладу сучасної людини в якому соціокультурний феномен нарцисизму створює «своєрідну форму псевдонезалежної особи» [9, с.71].

З. Фройд у роботі «Деякі типи характерів із психоаналітичної практики» підмічає досить тонку річ в особливостях нарцисизму: «Тим більше повинно вражати і навіть збентежувати, коли в якості лікаря робиш спостереження, що люди хворіють іноді якраз в той момент, коли в їхньому житті виконується якесь давнє і глибоко обґрунтоване бажання. Однієї жінки і опишу цей випадок як типовий випадок подібних...» [31, с.30-31]. Далі він описує внутрішню перенапругу потягу до надзвичайної власної важливості своєї особи, який зациквився на своєму тілі, беручи для образності монолог шекспірівського героя Ричарда III: «Один я – не для ніжних створений

жартів! / Не мені з любов'ю в дзеркало виглядати: / Я виглядом грубий, – у величі любові / Не мені пурхати перед німфею безпутній; / І зростанням я, і стрункістю скривджений, спотворений брехливою природою; / Не закінчений, викривлений і раніше терміну / Я викинутий у світ, що хвилюється - Наполовину Я недоробок. ...Я зроблений недбало, абияк / І в світ живих відправлений до терміну Таким потворним, / Що лають пси, коли я проходжу» [25]. З. Фройд інтерпретує цей монолог описом внутрішніх роздумів нарциса – «якщо природа не дала, то всі зобов'язані мені!» (там же).

З. Фройд визначав нарцисизм одним з нарцисичних неврозів на відміну від власне неврозів – «неврозів перенесення» (конверсійна істерія, невроз нав'язливості, істерія страху). Він визначив відмінність між *нарцисичним неврозом і невротиками* в тому, що невротики хоча і деструктують реальність, проте зберігають еротичне ставлення до людей, в той час як нарцис еротичне ставлення реалізує у фантазіях. Він пояснює, що лібідо відривається від реальності зовнішнього світу, повертаючись у власне Я, створюючи нарцисизмом.

В описі загальної характеристики нарцисизму американські психологи Паулина Ф. Кернберг, Алан С. Вайнер і Карен К. Барденштейн (Kernberg P, Weiner A, Bardenstein K) визначають кардинальну відмінність – це *завищену самооцінку особи*. Відчуття своєї зверхності стає нестихаючим психологічним механізмом «включатися в активну роботу по створенню свого непогрішного ліку величчя» [38].

Вітчизняні психологи розглядають нарцисизм з аспекту деструктивної сфери ідентичності Я. К. Фоменко нарцисизм пояснює з позиції ототожнення особистості, яка «складається з декількох сфер, центральною з яких є сфера «Я», що розуміється як центр особистості і її самосвідомості. «Я» має самосвідомість чи Я-концепцію, яке, виступаючи загальною структурою самосвідомості, складається із взаємозалежних підструктур і становить другу сферу структури особистості – «тілесне Я», «актуальне Я», «динамічне Я», «фантастичне Я», «ідеальне Я» та ін.» [30, с.3]. На підставі такого аналізу, далі

подається феномени *тілесного нарцисизму*, який характеризується суб'єктивним сприйняттям «власного тіла чи зовнішності і здатності до функціонування <...> порівняннями й ідентифікаціями власного тіла з тілами інших людей» (там же).

Сучасний психоаналітик О. Кернберг [10, с. 263] розглядає різноманітності нарцисичний розладів, які безпосередньо пов'язані із незадоволенням лібідозної енергії дитини в наслідок неотримання взаємної любові із матір'ю на першій стадії розвитку психіки – це відчуття «*сильного голоду*». Skorиставшись термінологією З. Фрейда цей розлад він ще називає «оральною люттю» [19, с. 266; 267-268]. Подібний підхід відстежується і в роботі австрійсько-американського психоаналітика Х. Кохута «Відновлення самості» [13]. Тобто, З. Фрейд [31], О. Кернберг [10], Х. Кохут [13], Д. Вестбрука & Н. Моррісон [2] визначають феномен нарцисизму в діапазоні «нормального» нарцисизму і «патологічного» нарцисизму (див. таблицю 1.1) імпринтинг.

Таблиця 1.1

Класифікація характеристики нарцисизму

Назва класифікацій	Загальна характеристика за класифікацією
Типи нарцисизму	Аутоеротизм. Егоманія «Здоровий» нарцисизм. «Злоякісний» нарцисизм (або ж «патологічний» нарцисизм). Колективний нарцисизм. Манія величі. Нарцисичний розлад особистості. «М'який» нарцисизм.
Психологічні механізми нарцисизму	Супротив, заперечення, протистояння з Іншим / Іншими, самоідеалізація та девальвація, «біографічний конструктор», Проекція, розщеплення Я (Его), когнітивні деформації.
Характеристика прояву нарцисизму	Гібрис (дав.-гр. ὑβρις «зухвалість»). Безсоромність. Гнів нарциса й одноразово рана нарциса. Грандіозність (зверхність або ж «манія величі»). Егоїзм та егоцентризм. Ейфорія як стиль життя. Екстравагантність. Відчутність почуття емпатії та діалогу в спілкуванні. Заздрість. Зневага та приниження. Помилкове уявлення про своє Я. Примітивне мислення та нездатність до творчості. Маніпуляції. Марнославство. Перфекціонізм. Спалахи гніву. Снобізм. Фантазії. Хвастощі.

Різниця між цими радикально протилежними нарцисами за типами, характеристиками проявів та захисні механізми. Наприклад, Ендрю Моррісон доводить, що кожній особистості властивим є «розумна доза адекватного нарцисизму, яка дозволяє збалансувати задоволення своїх потреб щодо оточуючих» [2]. Е. Фромм визначає нарцисизм за показником зосередженості на власному Я, до свого тіла, а все інше затьмарюється. Він визначив так званий «м'який» нарцисизм, який властивий усім людям»[44, с.205]. На його думку «патологічний» нарцисизм є показником психічного розладу, який призводить до того, що нарцис «не звертає увагу на все, що не стосується безпосередньо його. Увага нарциса зосереджена винятково на самому собі» [43, с.205]. З позиції Х. Кохута сутність нарцисизму полягає у здатності або її відсутності контролювати нарцисичний потяг.

Концепція нарцисизму зародилася в межах психоаналізу та зазнала еволюційних змін у роботах З. Фрейда та його послідовників. *Первинний* нарцисизм є природним етапом психосексуального розвитку, тоді як *вторинний* може перетворитися на патологічний стан. Вчені, зокрема О. Кернберг, Х. Кохут та Е. Фромм розглядали нарцисизм як механізм захисту, що формується внаслідок первинної травматизації. Патологічний нарцисизм характеризується завищеною самооцінкою, залежністю від зовнішнього схвалення та відсутністю емпатії. Такі особи часто уникають критики, а її сприйняття може призвести до депресивних станів та підвищеної тривожності.

Таким чином, нарцисизм як «здоровий», так і «патологічний» занурений на утримання завищеної самооцінки, демонстрацією величності та нівелювання будь-кого іншого. В психологічному плані для нарциса характерним є ознак розщеплення Я та нездатність інтегрувати своє Я, що призводить до травматизації емоційного досвіду в ситуаціях де він виступає мало оціненим. Для нашого емпіричного дослідження необхідно здійснити більш докладніше природу психічних механізмів утворення «здорового» та «патологічного» (клінічного) нарциса.

1.2. Внутрішні диспозиції нарциса як соціокультурний феномен

У психології вивчення феноменів особистості здійснюється через вивчення внутрішніх диспозицій психіки, які розкривають властивості людини як певні закономірності почуттів, думок, незалежно від просторо-часовому виміру. У попередньому параграфі нарцисизм визначається особливостями асоціативних зв'язків у внутрішніх диспозиціях, які характеризуються патологічним станом надмірної закоханості у себе як об'єкт насолоди, аутоеротичною перверзією (сексуальне «збочення») егоцентричними цінностями про власне Я, спрощеною когнітивною структурою свідомості.

Якщо розглядати нарцисизм в соціокультурному аспекті, то перші описи поведінки нарциса представлені нездатністю кохатися з іншою людиною, про що ми дізнаємось опису головного героя Нарциса в міфі «Метаморфоза» в описі Пуебллі Овідія Назона. Йде повідомлення про те, що «Тересій пророкує річному богу Кефісу і німфі Ліріопе, що їхня дитина Нарцис проживе довге життя, якщо йому ніколи не трапиться побачити свого обличчя» [26, с. 266]. Але доля Нарциса склалась так, що він побачив своє обличчя у воді та навіки закохався в себе [21].

Нарцисизм в соціокультурному аспекті подається рисою *самолюбства*, бо він не вмів кохати з причин збоченої любові, що криється в особливостях соціалізації Нарциса. «На початку життя Нарциса присутнє згвалтування, потім він росте без батька, відкидає людей, які його люблять, і нарешті, вмирає тому, що закохався у свій власний відбитий образ, що абсолютно не теж саме, що любити самого себе» [цитуються за Свинаренко, с. 266].

За іншими джерелами Ф. Бекон є одним із перших, який проаналізував міф «Про Нарцис» з позиції «себелюбства». Бекон є засновником ідей створення наукового методу в психології, методу пізнання мислення людини, описує Нарциса через категорію «себелюбство». «Нарцис напрочуд є гарний і витончений, але шалено зарозумілий і нестерпно зневажливий» [23].

Соціокультурний аспект нарцисизму представлений З. Фройдом так: «Психоаналітичне спостереження дозволяє виявити, що окремі риси нарцистичної поведінки спостерігаються, між іншим, у багатьох осіб, які страждають іншими хворобливими явищами <...> виникає передбачення, що прояв лібідо, заслуговує назву нарцисизму. <...>. Нарцисизм в цьому сенсі не є перверзією, а лібідозним доповненням до егоїзму інстинктом самозбереження, відома доля якого з повним правом властива для кожної живої істоти» [32, с.117]. Далі вчений пояснює соціокультурний аспект нарцисизму в «манії величності», яку він доводить на аналізі душевного життя примітивних народів, які начебто мають могутність втручатися в природу «магією», «всемогутньою думкою» [32, с.119].

Х. Кохут досліджує клінічний нарцисизм і дійшов до висновку що існує візуалізація образів у внутрішньому світі нарциса однорідних «клонів» які ведуть внутрішній діалог, захоплюючись містиккою, окультним вченням. Він запропонував концепт «нарцисизму» в двох концептах: *клінічний концепт* і *соціокультурний концепт*. Головна його ідея полягала в тому, що існує певна конфігурація внутрішньої диспозиції нарциса, яка може утворюватися завдяки «так званого *нарцисичного перенесення*», яка відбувається в ситуації занурення утримати завищену «планку свого життя» [13]. Такий феномен як перфекціонізм був досліджений в рамках дослідження здорового нарцисизму. *Перфекціонізм* (англ. perfection – удосконалення, довершеність) визначається впевненістю особи досягти бажаної мети шляхом удосконалення за тезою «все або нічого». Перфекціонізм визначається у нарциса один із механізмів несвідомої регуляції для досягнення саморегуляції.

Д. Бурнс (D. Burns) вбачав перфекціонізм неадекватно завищених стандартів досягнення мети, які мотивовані нереальними для досягнення цілями. Внутрішній світ перфекціонізму, на думку Д. Бурнса, відстежується в стратегії мислення перебороти любою ціною, втрачаючи своє здоров'я не тільки для себе, але і до інших. Він пише, що стандарти перфекціоніста

виходять за рамки нереально завищених стандартів, витрачаючи максимум зусиль [40], [41].

Р. Столорю, Б. Брандшафт, Дж. Атвуд нарцисизм визначають слабким Я, яке утворилось внаслідок дефіциту формування так званої *внутрішньої опори*, яке в психокорекції «зазвичай описується як хвиля з минулого, що захльостує сьогодення і залишає сліди, які неможливо ні з чим сплутати [27, с. 49].

М. Дедюлина та С. А. Датченко висувають погляд на нарцисизм як наслідок індивідуалізації особи в трансформаційних процесах життя, яке поряд із інноваційними цінностями цифрової комунікації захоплено егоцентричним зосередженням на собі та задоволення гедоністичних потреб []. Американський і німецький філософ, соціолог і культуролог Г. Маркузе визначає як «параліч критики: суспільство без опозиції» [9, с. 1]. Він пояснює, що нарцистична культура приходить на зміну репресивній культурі. Він пояснює чому такі відбувається на прикладі різниці мислення: «Діалектичне мислення розуміє критичну напругу між «є» і «має бути» передусім як онтологічний стан, що відноситься до структури самого Буття. Однак (в дискурсі нарцистичної культури) розпізнавання такого стану Буття спотворює і заперечує істину, але у її світлі сама здається хибно негативною» [9, с. 64].

Нарцисизм як прояв егоїстичного індивідуалізму представлений в монографії «Психологічна правда про і колективізм» В. Васютинським. Він пише: «Натомість індивідуалізм – це протиставлення індивіда колективові, це його самообман, прихований «захисною мантиєю індивідуалізму», це наслідок розладу інстинкту егоїзму з підінстинктом колективу» [1, с. 12].

М. Фуко в роботі «Історія безумства в класичну епоху» (1961) представлена сучасна концепція «психічного захворювання» – це нарцисизм, які він спостерігав у Європі. Він стверджував, що спостерігається об'єктивно, незаперечне наукове відкриття про божевілля, яке і є психічним захворюванням, а насправді – це продукт надзвичайно сумнівних соціальних та етичних зобов'язань, завищена самооцінка й перфекціонізм до

«самоудосконалення». Занурення людей утримувати завищену самооцінку спонукає нарцистичну особу утворювати б власне життя в свого роду «біографічний конструкт» [41], який трансформує і довільно збирає різноманітні для себе соціальні ролі. Ось чому соціокультурний опис нарцисизму представлений його захопленням та швидкою зміною інтересів до всіляких рекомендацій науковців та експертів, журналістів та популізаторів, провидців та цілителів.

Таким чином, засоби сучасної технології, масової інформації задовольняють «анархічне» почуття бути прикладом наймогутнішої, найуспішної особи та «образу» поклоніння, з одного боку, та з іншого, – потягом руйнувати усі устої, норми, здійснювати саботаж, трансгресію (перехід непрохідної межі, перш за все – це межі між можливим і неможливим).

Надамо короткий перелік соціокультурного опису феномену нарцисизму:

- спрощена когнітивна схема мислення (*потяг до репродуктивності та страх до творчого пошуку*);
- стійке утримання світосприймання свого Я нереалістичними бажаннями «трансгресії», тобто перехід непрохідної межі між можливим і неможливим (*прекрасний секс – регулятор безпрограшного успіху жінки*);
- ілюзорне відчуття всемогутності, вседозволеності (*навіть змінити стать*);
- втрата «біологічного годинника», залишаючись «вічно молодим» (*лазерне омолодження; щелепно-лицьова хірургія; пересадка волосся; омолодження шкіри за допомогою стовбурових клітин і т.п.*);
- постійна потреба в увазі іншого для «віддзеркалення» свого Я (*насолода від захоплення з боку підлеглих або співзалежних*);
- захоплення модою, погоня за престижними атрибутами, влади, що призводить до ідентифікації з диктатором, володар як «частина» власного Я (*культ одягу і статусу, куль влади любою ціною*).

Таким чином, першими описами феномену «нарцисизм» був представлений в соціальному описі поведінки людини, яка не відповідає морально-етичним нормам, їй не притаманно підтримувати або здійснювати діалогічну комунікацію, партнерські відношення, продуктивну взаємодію.

1.3. Нарцисизм як клінічний феномен

Нарцисичний розлад за основами клінічної психології та пограничної психіатрії передбачає визначити співвідношення різних патогенетичних впливів, що приймають участь у розладі репрезентації Я у взаємодії із Іншими, в якому панує грандіозне Я, залишаючись тотально-самотнім. Згідно Отто Кернберга домінуючим фактором утворення нарцисичної особистості – «надмірна, генетично обумовлена агресія у поєднанні з фрустрацією та травматичним досвідом у ранньому дитинстві» [10]. Ці фактори часто ускладнюються відсутністю досвіду любові з боку батьків: батьки нарцисичних особистостей зазнавали труднощів у тому, щоб любити, проте раділи та пишалися досягненнями своїх дітей. І дитина навчилася уникати фрустрації через відсутність кохання та теплоти, домагаючись захоплення. Так починає розвиватися патологічне грандіозне «Я» [38]. Тож, загальноприйнятим вважають, що клінічний нарцисизм є визначення ролі соціальних впливів (особливо в дитячому та підлітковому віці) для пом'якшення аномальних проявів біологічних факторів.

Опис патологічного нарцисизму представив О. Кернберг, здійснивши порівняння нормального й патологічного нарцисизму, посилаючись на аналіз Я як складових взаємин Я-репрезентація з об'єктом репрезентації та із зовнішніми об'єктами, а також конфлікти інстинктів. Він переконував, що вивчення будь-якого нарцисизму (здорового чи патологічного) не можна зробити не посилаючись аналіз метаморфози (глибокі зміни) лібідо та та танатосу (агресії), які стали інтерналізованими – засвоєні із оточуючого соціального середовища і включені у власну психіку. О. Кернберг, вивчаючи

у клінічній практиці психопатологію та терапію нарцисичної особистості, підтвердив достовірність таких ідей. Згідно його тверджень патологічний нарцисизм виявляє себе тоді, коли лібідо скероване не на нормальну інтегровану структуру Я, а на патологічну. Він пропонує таку схему:

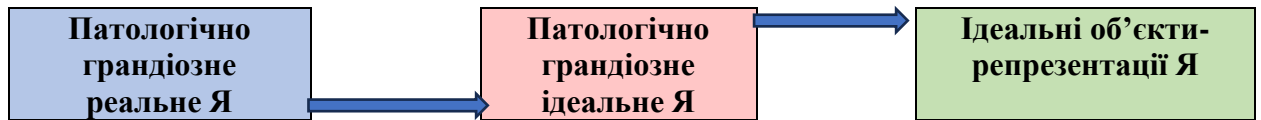

Рис. 1.1. Схема патологічного нарцисизму за О. Кернбергом

Він визначає, що відчужене грандіозне Я не вступає в конфлікт за умов великодушності із соціального оточення, що може сприяти певним кроком до відсутності протиріч на наближення до інтегрованого Я, тобто нормального [].

О. Кернберг патологічний нарцисизм як такий, що супроводжується «оральною люттю». Діапазон цієї лютості, він обирає показником від нормального нарцисизму до крайньої патологічної форми: чим сильніша лють тим вищий рівень вираженості клінічного нарцисизму.

Згідно поглядів на клінічний нарцисизм Х. Кохута в здатності контролювати свідомо свій нарцисизм [10, с.265; 268с.].

Спостереження З. Фрейда за багатьма невротичними захворюваннями дозволило йому використати теорію мотивації в опису нарцисизму. Згідно його теорії мотивації, психіки складається із взаємопов'язаних психічних енергій – лібідо та танатос (). З. Фрейд пише: «... виникає передбачення, що прояв лібідо до свого Я заслуговує назви «нарцисизм» [32, с. 117]. Він пише: «Спочатку людина має два сексуальних об'єкти: саму себе і жінку, яка її виховує» [Нариси ..]. Згідно теорії З. Фрейда, гомосексуалісти вбачають сексуальний об'єкт в самих собі так як мають сформовану нарцисичну установку шукати схожих на себе людей, «яких вони могли б любити так само, як мати любила їх» (там же, с.).

Введення терміну «нарцисизм» сприяло розкриттю існування особливої стадії психосексуального розвитку як проміжної між аутоеротизмом і

об'єктною любов'ю. У роботі «Тотем і табу» З. Фройд визначає, що на такий підхід дозволив засновнику психоаналізу визначити два види нарцисизму – це первинний і вторинний [33]

Первинний нарцисизм розпочинається в ранньому дитинстві, має функціональну роль утворення суб'єктності завдяки «дослідження власного тіла, віри в його досконалість і всевладдя» та переходу частини лібідо на внутрішні, а інша частина на зовнішні об'єктні відносини [27]. За умов, коли лібідозна енергія залишається тільки на внутрішньому Я («Я-лібідо»), то утворюється фіксація нарцисичної стадії в подальшому розвитку психіки, що і призводить до нездатності до любові.

У дослідженні нарцисизму використовують декілька його значень:

- 1) перші стани задоволення Я лібідозною енергією;
- 2) «вторинне звертання частини лібідо на Я - стадія сексуального розвитку, на якій статевий потяг шукає задоволення не на іншому об'єкті, а на самому собі»[27, с. 274.];
- 3) лібідозна енергія, що зосередження на власному Я утворює егоїзм;
- 4) відстежується потяг до ласок свого тіла, які за природою віддаються сторонньому сексуальному об'єктові;
- 5) щодо цього пункту, то визначають поняття «нарцисичне задоволення», яке спрямоване на культивування «ідеалу краси», яке є несвідомим самозамилювання, самовдоволення та самозакоханість членів деякого культурного співтовариства.

З. Фройд підкреслював, що первісний нарцисизм, який проявляється у маленької дитини, спрямовує свою сексуальну енергію на власне тіло, отримуючи невизначену приємність. Завдяки цьому, нарцисизм з формуванням особи концентрується на зовнішнє середовище. Втім, не виключений випадок, коли еротичний потяг дорослої людини перенаправляється із зовнішнього світу та зосереджується на власному Я. І якщо у першому випадку первинний нарцисизм є нормальним і «необхідним станом розвитку лібідо» [33, с.206], згідно З. Фройда, таким чином, вторинний

нарцисизм – це патологічний стан: індивід настільки зосереджений на власній персоні, що не може визнати право інших на автономність та індивідуальних прагненнях.

Свої переживання клінічний нарцисизм важко передає словами, що зовні завдає його облік як такий, що вміє управляти собою. Насправді внутрішні протиріччя та драма життя протікають на невербальному рівні (за З. Фройдом, на пресимволічному рівні, тому нарцис само усвідомлює ті грандіозні афективні заряди енергії психіки, ховаючись під маскою соматичних захворювань, сумування, іпохондрії, депресії).

Психоаналітичний підхід до нарцисизму оцінює таких осіб як індивідів, чиє психічне організування обертається навколо підтримки завищеної самооцінки, що досягається через зовнішнє позитивне підкріплення. Водночас ми зазначимо, що самооцінка кожної особи (в межах такої званої психічної норми) формується залежно від значущих авторитетів. Проте у випадку нарцисизму ця залежність настільки виражена, що інші фактори втрачають її значення, а зосередженість на власному іміджі стає основним сенсом створення.

Отже, для такої людини світ розподіляється на дві нерівні та нерівнозначні частини: одну, що стосується її самої і тому має значення для неї, та іншу - яка не несе емоційної цінності для нарциса і яку він не може об'єктивно оцінити. Нарцис вважає себе ідеальною особистістю і будь-яка критика на його адресу є неприйнятною, адже ідеал позбавлений недоліків. Якщо він визнає обґрунтованість критики своєї особи, то переживає сильне почуття провини за свої помилки, сердиться на себе, зовні приховуючи свої почуття, він може зануритися в депресивний стан. Е. Фромм підкреслює, що такі люди «дуже невпевнені в собі та дуже тривожні» [4, с.205], навіть відкрито демонструючи свої переваги, через те, що масштаб їхнього успіху у вирішенні будь-якої, будь-якого рівня проблеми «ніколи не дорівнює зарозумілості нарциса» [4, с.205].

Е. Грінберг визначає 3 типи нарцисизму:

1. *«Відкритий нарцисизм»* – це людина, яка прагне уваги та захоплення. Вона демонстративна, гучна, впевнена у власній винятковості. Таких людей часто виховують у середовищі, де їх надмірно хвалять, але не вчать співчуття. Вони не терплять критики, прагнуть бути в центрі події і сприймають світ як місце для власного тріумфу.

2. *«Прихований нарцисизм»* - може виглядати менш впевненим, але його внутрішні мотиви схожі з першим типом. Особистість може походити з сім'ї, де любов і увага були дефіцитом, а конкуренція була нормою. Замість відкритої демонстративності такі люди використовують пасивну агресію, уникають прямих конфліктів, але маніпулюють ситуаціями. Автор стверджував, що цей тип має низьку самооцінку та схильності до депресії.

3. *«Токсичний нарцисизм»* («патологічний») визначається високим рівнем прагнення контролювати інших. Цей тип створює в стосунках нестабільність, змушує близьких переживати емоційні «гойдалки» з похвали та приниження. Така особистість може руйнувати репутацію інших, використовуючи маніпуляції та психологічний тиск, таким чином він утверджується за рахунок інших. [53].

Він визначає основні прояви до патологічного нарцисизму.

1. Надмірна зосередженість на власній особистості та унікальності.
2. Прагнення до визнання та захоплення.
3. Нездатність до емпатії та використання інших для досягнення власних цілей.
4. Схильність до грандіозного мислення або манії величі.
5. Підвищена чутливість до критики та знижена самооцінка.
6. Використання інших людей для самоствердження.
7. Маніпулятивна поведінка, що проявляється у міжособистісних стосунках [53, с.72].

«Патологічний» нарцисизм проявляється в різних ступенях: «від легкої до важкої форми». Легка форма характеризується здатністю до функціонування, але з труднощами в соціальних відносинах та потребою в

постійному схваленні. При помірній формі виникає депресивний стан через відсутність визнання, що призводить до почуття порожнечі.

Тяжка форма супроводжується серйозними порушеннями поведінки, агресією, яка визначається складністю узагальнювати свій внутрішній світ в словах, який отримав назви «нарцисична алекситимія». Такі особи в ситуації утруднення отримати похвалу від інших, потрапляють в стан «мовчання», яке протікає на передсимволічному рівні, тобто в смутних мало усвідомлених але надзвичайно сильних афективних відчуттях, що найчастіше відстежується в соматичних захворюваннях, іпохондрії та депресії. Наприклад, спостерігається дуже виражений токсикоз у вагітних, які свідчать про спотворенні відношення в ранньому дитинстві.

Г. Кохута [11] пояснював утворення «патологічного» нарцисизму як наслідок дефіциту емоційної підтримки в дитинстві та надмірних закидів у провинні дитині.

Таким чином, клінічний («патологічний») нарцисизм – це суттєва трансформація психіки в утриманні лібідозної на власному Я та втратою навіть у фантазіях будь-яких відкритих, товариських стосунків. Цей тип нарцисизму утворюється на вторинному етапі (згідно теорії З. Фрейда) внаслідок потворного і перебільшеного патологічного випадку. Дитина «перестає любити, поки страждає, – пише З. Фрейд, – хворий зосереджує своє лібідо на своєму Я, віднімає його від об'єктів з тим, щоб коли одужає, вернуть його їм» [32, с. 126].

Цьому типу властива низька диференціація («когнітивна простота»), низький рівень аналізу і упорядкування отриманої інформації, відмічається низький рівень помічати закономірності і відмінності, відділяти головне від другорядного, особливо у відношеннях з іншими та здатністю самоусвідомлювати своє ставлення до інших з причин дезінтеграції Self.

Висновки до першого розділу

Для належного емпіричного дослідження з проблематики нарцисизму був здійснений теоретичний аналіз, завдяки якому вдалось визначити внутрішні ознаки нарцисизму як соціокультурного та клінічного феномену. Встановлено, що на сьогодні розуміння нарцисизму розглядається за двома концептами: а) здоровий нарцисизм – утворюється внаслідок зростання реклами споживання, сприяння секуляризації та індивідуалізації, внаслідок чого утворюються егоцентричні інтереси; б) патологічний нарцисизм як своєрідний «лібідозний клей» для утримання зв'язків розпадаючих «патологічно грандіозного реального Я», «патологічно грандіозного ідеального Я», «ідеального об'єкт-репрезентація Я». Відмінність цих типів нарцисизму виявляються показником самоусвідомлення нарцистичної спрямованості для утримання структурної цілісності внутрішнього світу особистості.

Ключова функція як «здорового» та у «патологічного» нарцисизму – утримання лібідозної енергії в умовах психічної та соціально-психологічної нестабільності, наслідки якої дозволяють зберегти позитивно-афективне забарвлення власного образу Я. Наприклад, перфекціонізм є соціально утвореним психічним феноменом, який залежить від культу досконалості (за К. Фоменко [22, с. 3]). В більш загальному аналізі ці два типи мають спільні риси, але відрізняються показником самоусвідомлення емоційного, когнітивного та поведінкового показника в соціальній культурі життя нарциса.

Загальні ознаки «патологічного» (клінічного) нарцисизму відносять до розладу особистості кластеру В (патологічний), який супроводжується іншими невротичними розладами, чим завдає складність однозначного виявлення типу нарцисизму. Патологічний нарцис досить вразливий, має потяг до необмеженої влади та за умов розчарування знецінює все те, чого не досяг. Водночас, патологічний нарцис має особливість інтроецированої інфантильності, йому властивий амбівалентно-тривожний тип прив'язаності – від меланхолії, рабської залежності з рольовою позицією «жертви» з водночас

переживанням горя, щоб хоча якось відчувати своє існування до в подвійності надзвичайної вразливості похвали, та водночас нівелюють інших своєю «холодністю» та зарозумілість.

Патологічний нарцисизм виявляється через надмірну самооцінку, постійну потребу у зовнішньому схваленні. За умов відсутності емпатії до його персони, він посилює зосередженість на собі, не сприймаючи будь-які зауваження та критику.

Здоровий нарцисизм визначаються достатнім рівнем самоусвідомлення себе. Для нього властивий нарцистичний розлад в показниках: а) культ власного тіла; б) зацикленість на своїй зовнішності; в) моральний релятивізм; г) дифузне, розпливчате уявлення про своє Я; д) нескінченне удосконалення та фоні маніпуляції інших в своєму оточені; е) нездатності до відкритості й щирості так як вони ретельно приховують «внутрішню пустоту» й пануючий глибинний страх «імпотентного Я»; ж) демонстративність щирості, яка по суті є формальною та прикриває неймовірну заздрість; и) химерна залежність від уваги інших до його персони на фоні відстороненості та зарозумілості; к) нестерпний гнів і замаскована байдужість із невтомним контролем за тим, як він (нарцис) сприймається очима іншими; л) неусвідомлений потяг до самолюбства і за умов не відчуття такого захоплення відбувається «розпад самості».

Отриманий теоретичний матеріал дозволяє відстежити показники типів нарцисизму в емпіричному дослідженні, представленого в розділі 2.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СТУПЕНЮ ВИРАЖЕНОСТІ НАРЦИСИЗМУ

2.1. Дизайн емпіричного дослідження

Емпіричне дослідження, було спрямоване на виявлення ступеню вираженості нарцисизму серед студентської молоді в умовах соціокультурної нестабільності. Дослідження було побудоване за кореляційним дизайном, що передбачає виявлення взаємозв'язків між психологічними змінними — явним і сенситивним нарцисизмом, а також самооцінкою.

Збір емпіричних даних здійснювався з 3 по 12 березня 2025 року за допомогою онлайн-анкетування на платформі Google Forms. Цей формат було обрано з огляду на обмеження воєнного часу, зокрема потребу забезпечити безпеку респондентів та гнучкість у залученні вибірки. В анкетуванні взяли участь по 44 респонденти різного віку та статі.

Для цього дослідження, було взято ряд психодіагностичних інструментів на виявлення нарцисизму особистості, на фоні цього було зроблена методична схема (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Психодіагностики емпіричного дослідження

Назва:	Автор/адаптація:	Шифт:	Змінні:
«Опитувальник особистісного нарцисизму»	Н. Пялат О. Сенік І. Кривенко	NPI-16	Явний нарцисизм
«Шкала сенситивного нарцисизму»	Гендін С. М. Чік П. М.	HSNS	Прихований нарцисизм
«Шкала самооцінки Розенберга»	Розенберг М.	RSES	Самооцінка

Опитувальник особистісного нарцисизму (NPI-16):

Опитувальник NPI-16 є стислим варіантом стандартного інструменту для виміру рівня нарцисизму – оригінальна назва «Narcissistic Personality Inventory (NPI)», розроблена Р. Н. Раскіна та К. С. Холла у 1979 році [53, Raskin, R. N., & Hall, C. S.], що містив 40 тверджень. Опитувальник був зроблений до більш спрощеної версії у 2006 році групою дослідників Daniel R. Ames, Paul Rose та

Cameron P. Anderson [53, 441 с.], це було зроблено для того, щоб підвищити результативність щодо застосування в дослідженнях психологічного характеру. У підсумку, був сформований опитувальник NPI-16, який складається з 16 тверджень, поділених на 8 пар.

Також створили, підлаштований під український контекст опитувальник NPI-16, був реалізований Н. Пилатом, О. Сеніком та І. Кривенком [52, Pylat, Nataliya, Oksana Senyk, and Iryna Kryvenko], це є потужним інструментом для оцінювання явного (грандіозного) нарцисизму. Цей опитувальник можна знайти в (Додатку А).

За допомогою опитувальника NPI-16, можливо оцінити конкретні аспекти нарцисизму: завищена самооцінка, демонстративність, прагненням до лідерства та соціального визнання. Такий підхід може надавати можливість розкривати нарцисичні риси характеру особистості, і це може вплинути на соціальну пристосованість та взаємодію між людьми [36, 78-79ст].

Процес оцінювання результатів опитувальника NPI-16 є нескладною: за кожне твердження ставиться 1 бал, якщо воно буде відповідати аспектам нарцисичної особистості, або 0 балів, якщо не відповідає аспектам. Ключ до аспектів нарцисичних відповідей знаходиться в (Додатку А). Остаточні бали визначають рівень нарцисичної риси: чим більше буде підсумковий бал, тим більший рівень буде вказувати на нарцисичні риси у респондента.

Шкала сенситивного нарцисизму (HSNS):

Шкала сенситивного нарцисизму (HSNS) застосовують для вимірювання рівня прихованого (сенситивного) нарцисизму, розроблена Holly M. Hendin and Jonathan M. Cheek у 1997 році [49, 588ст.]. Ця шкала підкреслює свою достовірність в тому, що вона майже не пов'язана з опитувальником нарцисичної особистості. Опитувальник можливо подивитися в (Додатку Б).

Прихований нарцисизм характеризується підвищеною емоційною збудливістю, високою чутливістю до зауважень та критики, уникнення соціальних контактів. Прихований нарцисизм відрізняється від явного тим, що

респондент зовні може виглядати скромним, замкненим або навіть невпевненим, проте внутрішньо переживає сильну потребу у визнанні, болісно реагує на критику, відчуває тривожність і схильність до самоізоляції. Така особа надзвичайно залежна від оцінки оточення, має нестабільну самооцінку та постійну потребу в позитивному зворотному зв'язку.

Методика HSNS складається з 10 тверджень, на які респондент відповідає за п'ятибальною шкалою від «Цілком не погоджуюсь» до «Цілком погоджуюсь». Кожне твердження спрямоване на виявлення емоційної чутливості, вразливості, схильності до образливості, соціального уникнення та внутрішнього конфлікту, депресії.

Інтерпретація результатів опитування позначається як сума балів за кожне твердженням, де мінімальна кількість становить 10, а максимальна становить - 50. Чим більший становить бал, тим більше вираженим є прихований нарцизм. В той час, як низькі результати можуть свідчити про менш виражені ознаки прихованого нарцизму.

Шкала HSNS дозволяє визначити рівень вираженості характеристик прихованого (сенситивного) нарцизму [36, с. 70].

Шкала самооцінки Розенберга (RSES):

Шкала самооцінки Морріса Розенберга (Rosenberg Self-Esteem Scale, RSES) [28, 61ст.] є одним із найрозповсюдженіших інструментів у психології для визначення рівня самооцінки респондента. Як було написано в статті вона була створена американським соціологом Моррісом Розенбергом у 1965 році [45, М. Розенберга] з метою дослідження самооцінки підлітків, але згодом її почали широко застосовувати в різних вікових і соціальних групах [45, 61ст.]. Методика здобула визнання завдяки простоті використання, високій надійності та універсальності.

Згідно з інформацією з джерела [55, шкала м. Розенберга], цю методику вважали одномірною, а подальші факторні дослідження виявили 2 чинники: самоповагу та самознецінення [згідно з 55]. Самоповага залежна з соціальною

взаємодією, почуттям власної безпеки та готовність відкриватися до діалогу. У той же час як самознецінення часто пов'язують з депресією, страхом, тривогою та на фоні цього створюється комплекс неповноцінності.

Ця шкала досліджує самооцінку як психологічно стабільне самосприйняття, яке містить у собі емоційні та когнітивні аспекти. Сам тест побудований з 10 тверджень, які зображують уявлення особистості про вміння приймати себе. Респондент обирає в кожному твердженні за 4-ою шкалою: від «повністю погоджуюсь» до «повністю не погоджуюсь». Ключ до половини тверджень є позитивно сформульованими, а інша половина - негативно, це і дозволяє уникати запрограмованих відповідей і спроможність виявляти справжній емоційний фон особистості. Опитувальник знаходиться в (Додаток В).

При обробці результатів слід звернути увагу на підрахунок балів за кодом. Так як негативно сформульовані пункти кодуються у зворотному порядку, після чого підраховується кількість балів. Високі бали свідчать про значний рівень самоповаги, позитивне ставлення до себе. Слабкі результати будуть свідчати про почуття внутрішньої тривоги, дисбаланс і нахил до депресивних станів.

Таким чином, сукупне застосування цих трьох методиків дозволяє комплексно оцінити як зовнішні, так і внутрішні прояви нарцисизму, встановити їхній взаємозв'язок із рівнем самооцінки, а також зробити висновки щодо адаптивності чи дезадаптивності виявлених особистісних рис. Це забезпечує цілісне уявлення про психологічний профіль особистості в умовах соціального напруження. Опитувальник NPI-16 дає змогу проаналізувати рівень грандіозного (явного) нарцисизму у респондентів, зосереджуючись насамперед на таких проявах, як потреба в увазі, прагнення до похвали та домінування у соціальних взаємодіях. У свою чергу, шкала сенситивного нарцисизму (HSNS) фіксує вразливі, приховані форми нарцисизму, що характеризуються підвищеною чутливістю до критики,

внутрішнім почуттям сорому, соціальною тривожністю та непомітним прагненням до визнання, яке нерідко залишається прихованим від оточення.

Шкала самооцінки Розенберга (RSES) дозволяє оцінити загальний рівень самооцінки, що є ключовим індикатором внутрішньої впевненості, самоповаги та емоційного балансу. Знижені показники за цією шкалою можуть бути пов'язані з проявами депресивності, емоційної нестабільності та психоемоційного виснаження. Ці методики взаємно доповнюють одна одну, надаючи цілісну картину особистісних рис, пов'язаних із самоповагою та нарцисизмом, і допоможуть нам в дослідженні краще зрозуміти емоційний стан та соціальну адаптацію респондентів.

2.2. Вибірка респондентів емпіричного дослідження в умовах війни

Для забезпечення ефективного збору емпіричних даних у межах даного дослідження було обрано формат онлайн-анкетування, який є одним із найбільш доцільних та зручних способів проведення психологічного тестування під час воєнного стану.

Інструменти для збору інформації були реалізовані в електронному вигляді за допомогою трьох окремих онлайн-форм, кожна з яких відповідала певній методиці психодіагностичного обстеження. Зокрема, для вимірювання рівня явного (грандіозного) нарцисизму використовувався опитувальник особистісного нарцисизму NPI-16, який був представлений за посиланням [44, Google Forms].

Для визначення рівня прихованого (сенситивного) нарцисизму було застосовано шкалу сенситивного нарцисизму (HSNS), що була розміщена за наступною адресою [44, Google Forms].

Щоб оцінити рівень самооцінки учасників дослідження, використовувалася шкала самооцінки Розенберга (RSES), доступна за посиланням [35, Google Forms].

Збір інформації здійснювався в анонімному форматі, що забезпечувало відкритість та щирість відповідей, а також етичність дослідження. Формат

Google Forms дозволив зручно агрегувати та експортувати отримані дані для подальшої математико-статистичної обробки та аналізу.

У дослідженні було використано вибірку, що налічувала по 44 особи. Усі учасники надали інформовану згоду на участь в опитуванні, а збір даних відбувався з дотриманням принципів конфіденційності та анонімності, відповідно до етичних вимог психологічного дослідження. Вибірка характеризується різноманітністю у віковому та гендерному аспектах, що дозволяє охопити ширший спектр індивідуальних відмінностей у вивченні феномену нарцисизму.

За віковою структурою переважають респонденти вікової категорії 18–25 років, які становили 18 осіб, що дорівнює 40,9 % від загальної кількості учасників. Другою за чисельністю була категорія осіб віком 26–35 років – 16 осіб, тобто 36,4 % вибірки. До категорії старших респондентів – віком 36–45 років – належало 10 осіб, або 22,7 % усіх учасників.

Щодо гендерного розподілу, то серед опитаних переважали жінки, кількість яких становила 22 особи, що складає 50 % вибірки. Водночас чоловіки були представлені такою ж кількістю – також 22 особи (50 %). Така симетрія забезпечує збалансоване представлення статей, що є важливим чинником при аналізі відмінностей у показниках нарцисизму й самооцінки.

Для кращої візуалізації наведено узагальнення основних характеристик вибірки у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Структура вибірки за віковими та гендерними характеристиками

Вікова категорія	Кількість учасників	Жінки	Чоловіки	Відсоток від вибірки (%)
18–25 років	18	10	8	40,9 %
26–35 років	16	8	8	36,4 %
36–45 років	10	4	6	22,7 %
Усього	44	22	22	100 %

Таким чином, сформована вибірка дозволяє здійснити порівняльний аналіз між представниками різних вікових і гендерних груп, що сприяє виявленню потенційних соціокультурних і демографічних чинників впливу на

прояви як клінічного, так і соціокультурного нарцисизму, а також на рівень самооцінки.

2.3. Статистичний аналіз результатів емпіричного дослідження

Для статистичного аналізу результатів емпіричного дослідження використовувалися коефіцієнти кореляції Пірсона, Спірмена та тест Шапіро-Уїлка для перевірки нормальності розподілу даних і визначення взаємозв'язків між змінними. Дослідження проводилося за допомогою трьох методик: «Опитувальник особистісного нарцисизму» (NPI-16) для виявлення явного нарцисизму, «Шкала сенситивного нарцисизму» (HSNS) для оцінки прихованого нарцисизму та «Шкала самооцінки Розенберга» (RSES) для вимірювання рівня самооцінки. Обробка даних виконувалась у програмі Microsoft Excel.

2.3.1. Обговорення результатів за дескриптивним аналізом

Зважаючи на мету дослідження, яка полягала у здійсненні комплексного теоретико-емпіричного аналізу особливостей нарцисизму за клінічним та соціокультурним аспектом, першим кроком аналізу стало опрацювання даних, отриманих за допомогою методики NPI-16. Зібрана інформація дала змогу не лише кількісно оцінити вираженість рис явного нарцисизму, а й провести розподіл результатів за такими соціальними змінними, як вік та стать. Це дозволяє виявити потенційні вікові й гендерні особливості у структурі нарцисичних проявів. Представлені у таблиці 2.3 (додаток Д), дані фіксують числові показники за кожним із респондентів, що взяли участь в опитуванні, із зазначенням вікової категорії, статі та кількості балів, набраних за шкалою NPI-16. Результати викладено в порядку, що забезпечує репрезентативність для подальшого аналізу.

Перед початком інтерпретаційного аналізу доцільним є представлення сукупних результатів, згрупованих за віковими та статевими ознаками, для подальшого розгортання кількісного та якісного аналізу. У таблиці 2.4 нижче

узагальнено середні значення, мінімальні та максимальні показники, а також кількість респондентів у кожній підгрупі.

Таблиця 2.4

Узагальнені результати за опитувальником NPI-16 (рівень явного нарцисизму)

Вікова категорія	Стать	Кількість респондентів	Середній бал	Мінімальний бал	Максимальний бал	Стандартне відхилення
18–25 років	Жіноча	11	5,25	1	10	2,97
18–25 років	Чоловіча	8	6,22	0	9	3,23
26–35 років	Жіноча	7	7,00	6	10	1,31
26–35 років	Чоловіча	6	8,43	4	15	3,50
36–45 років	Жіноча	5	5,00	1	8	2,61
36–45 років	Чоловіча	7	11,00	7	15	2,67

З огляду на отримані дані, доцільно здійснити кількісний аналіз, у межах якого можна констатувати наявність статистично значущих відмінностей між окремими віково-статевими групами. Насамперед привертає увагу той факт, що найвищий середній рівень явного нарцисизму демонструють чоловіки вікової категорії 36–45 років, чий середній показник склав 11 балів із 19 можливих, що майже вдвічі перевищує аналогічні результати жінок цієї ж вікової категорії. Такий розрив у балах, за умови подальшої статистичної перевірки, може свідчити про наявність закономірностей у віковій динаміці нарцисичних рис, що притаманні саме чоловікам середнього віку.

Жінки ж вікової категорії 26–35 років також демонструють підвищений рівень нарцисизму (в середньому 7 балів), однак у порівнянні з чоловіками цього віку (8,43 бала) розрив залишається помірним. Цікаво, що жінки наймолодшої вікової групи (18–25 років) мають найнижчий середній показник (5,25 бала), що дозволяє припустити знижену потребу в зовнішньому визнанні

або недостатню сформованість нарцисичних патернів на етапі юності. Чоловіки цієї ж вікової категорії демонструють вищі значення (6,22 бала), однак із доволі великим стандартним відхиленням, що вказує на значну варіативність результатів.

Варто наголосити на тому, що в групі чоловіків віком 26–35 років зафіксовано найвищий індивідуальний показник нарцисизму – 15 балів, що може свідчити про наявність осіб з яскраво вираженими нарцисичними установками. Подібний результат спостерігається і в групі чоловіків 36–45 років, де також виявлено максимально можливі для даного контингенту 15 балів. Натомість найнижчий показник зафіксовано у двох респондентів – одному чоловіку (18–25 років) та одній жінці (18–25 років), що підтверджує можливість існування обох крайнощів – від вираженої інтроверсії до гіпертрофованої потреби в самоутвердженні.

У якісному аспекті аналізу можна зазначити, що наявна тенденція до підвищення рівня нарцисизму у чоловіків із віком може корелювати з особистісними факторами соціального статусу, професійного становлення та психологічної автономії. З іншого боку, жіноча вибірка демонструє менш різко виражену динаміку, що може бути зумовлено як біопсихосоціальними чинниками, так і особливостями соціалізації та рольових очікувань. Виявлені відмінності між статями також заслуговують на подальший аналіз через призму гендерної психології, що дозволить розширити інтерпретаційне поле результатів.

Таким чином, отримані емпіричні дані свідчать про наявність вікових і статевих варіацій у рівні явного нарцисизму, які вимагають подальшого підтвердження за допомогою інструментарію математичної статистики.

Таблиця 2.4 містить узагальнені результати за опитувальником NPI-16, що дозволяє побачити відмінності між віковими групами за рівнем явного нарцисизму. Для наочності, нижче наведено графічне зображення, що показує розподіл рівнів явного нарцисизму серед усіх учасників.

Рис. 1. Розподіл рівнів явного нарцисизму серед учасників за методикою NPI-16

Для забезпечення повноти аналізу, а також з метою прозорості інтерпретації результатів дослідження, нижче наведено первинні дані, отримані за методикою Розенберга (RSES), які подано у вигляді таблиці 2.5 (додаток Е). У цій таблиці вказано порядковий номер респондента, його стать, вікову категорію та кількість набраних балів за шкалою самооцінки.

На підставі отриманих даних від респондентів емпіричного дослідження, зібраних за шкалою самооцінки Розенберга (RSES), доцільним є створення узагальненої таблиці (табл. 2.6), яка дозволить виявити середні значення самооцінки серед представників різної статі та вікових категорій. Для аналізу використано класичне розуміння інтерпретації балів за RSES, де вищий бал свідчить про вищу загальну самооцінку.

**Узагальнення результатів за віком, статтю та рівнем самооцінки
(за шкалою Розенберга)**

Вікова категорія	Стать	Кількість респондентів	Середній бал	Мінімальний бал	Максимальний бал	Стандартне відхилення
18–25 років	Жіноча	7	23,86	22	26	1,68
18–25 років	Чоловіча	5	21,20	18	24	2,28
26–35 років	Жіноча	6	23,00	19	27	2,88
26–35 років	Чоловіча	12	22,25	17	26	2,93
36–45 років	Жіноча	4	20,75	18	24	2,50
36–45 років	Чоловіча	10	22,20	16	26	3,20

Згідно з отриманими результатами, найвищий середній показник самооцінки демонструють жінки вікової категорії 18–25 років, чия середня оцінка складає 23,86 бала, що свідчить про загалом позитивне сприйняття себе в юнацькому віці. Найнижчі показники виявлено у жінок віку 36–45 років, середній бал яких становить 20,75. Така тенденція може вказувати на зниження самооцінки з віком серед жінок, що є типовим явищем у контексті зміни соціальних ролей, особистісних очікувань та впливу зовнішніх обставин.

Щодо чоловіків, найвищі значення спостерігаються серед молодших респондентів (18–25 років) – 21,20 бала, з поступовим зростанням у вікових групах, де середній показник залишається стабільним у межах 22–22,25 бала. Варіативність результатів у чоловічій групі є дещо вищою, що підтверджується значним стандартним відхиленням, особливо у віковій категорії 36–45 років (3,20 бала). Це вказує на гетерогенність самооцінки серед представників цієї групи, що, ймовірно, зумовлено різним рівнем досягнень, соціальним статусом і суб'єктивною задоволеністю життям.

Слід також звернути увагу на той факт, що загалом усі групи продемонстрували відносно високі бали за шкалою Розенберга, що свідчить

про достатньо стабільну самооцінку в усіх віково-статевих групах. У межах психологічної інтерпретації це може означати сформованість Я-образу, позитивне сприйняття себе як особистості та адаптивні соціально-психологічні механізми самосприйняття.

Таким чином, на основі отриманих даних можна зробити висновок про наявність певних віково-статевих відмінностей у рівні самооцінки, які, хоч і не носять критичного характеру, все ж відображають типову динаміку зміни самооцінки в залежності від життєвого етапу та статевої ідентичності. У подальших етапах дослідження доцільно здійснити кореляційний аналіз між рівнем самооцінки та показниками нарцисизму для виявлення можливих взаємозв'язків між цими конструктами.

Таблиця 2.6 містить узагальнені результати за шкалою самооцінки Розенберга (RSES), що дає змогу виявити різницю в рівнях самооцінки серед різних вікових груп. Для кращого сприйняття, нижче представлено графічне зображення, яке демонструє розподіл рівнів самооцінки серед усіх учасників.

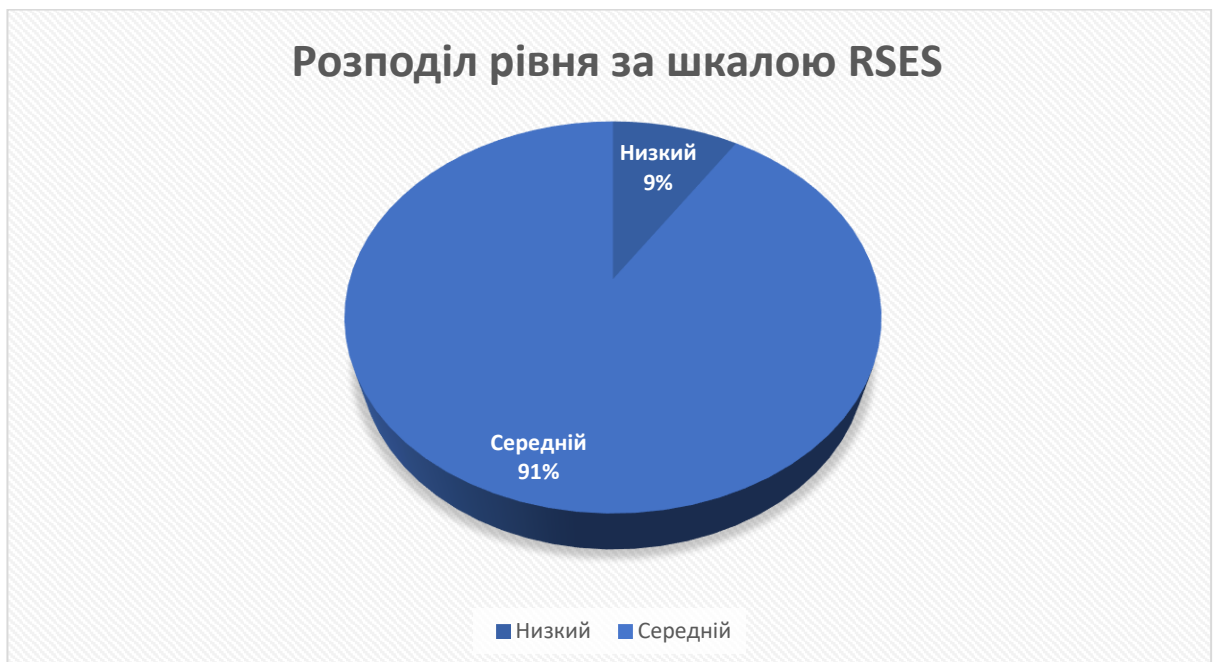

Рис. 2. Розподіл рівня самооцінки за шкалою RSES серед респондентів

Для коректного відображення результатів за шкалою сенситивного (вразливого) нарцисизму HSNS, доцільно навести таблицю первинних емпіричних даних, яка охоплює усіх 44 респондентів. У таблиці 2.7 (додаток

Ж) зазначено порядковий номер, стать респондента, його вікову категорію, а також відповідний бал за шкалою HSNS.

Для здійснення комплексного кількісного та якісного аналізу результатів, отриманих за шкалою сенситивного нарцисизму (HSNS), необхідно виявити середні значення показників, діапазони балів, а також виявити особливості їх розподілу відповідно до віку та статі. Паралельно доречно проаналізувати якісні характеристики рівнів сенситивного нарцисизму залежно від отриманих оцінок. Визначення рівнів проводиться умовно за трьома категоріями: низький (до 25 балів), середній (26–35 балів), високий (36 балів і вище), виходячи з максимальної можливої кількості – 52 бали.

У межах аналізу результатів, отриманих за шкалою сенситивного нарцисизму (HSNS), було проведено кількісну та якісну обробку даних.

Для потреб кількісного аналізу було здійснено розподіл отриманих балів на три умовні рівні:

- низький рівень (0–25 балів), що свідчить про низьку емоційну чутливість, соціальну незалежність, впевненість у самопрезентації, а також низьку потребу в соціальному підтвердженні;

- середній рівень (26–35 балів), який вказує на помірну уразливість, схильність до самозаглиблення, потребу у схваленні з боку значущих інших та потенційну нестабільність самооцінки;

- високий рівень (36–52 бали), що сигналізує про підвищену сенситивність, гіпертрофоване очікування негативної оцінки, схильність до уникнення соціальної взаємодії та емоційне перенасичення у міжособистісних контактах.

На підставі отриманих емпіричних результатів було з'ясовано наступне: 4 особи продемонстрували низький рівень сенситивного нарцисизму, що становить приблизно 9,1% усієї вибірки. Ці респонденти, імовірно, характеризуються високим рівнем адаптивності, низькою залежністю від зовнішніх оціночних чинників та стабільною самооцінкою. Середній рівень

зафіксовано у 29 осіб, що складає абсолютну більшість (65,9 %), що свідчить про домінування помірно сенситивного типу нарцисизму, який не переходить у крайнощі, проте не виключає епізодичних проявів емоційної вразливості, соціального уникнення або занепокоєння щодо сприйняття з боку оточення. Нарешті, високий рівень виявлено у 11 респондентів, що відповідає 25 % загальної вибірки. Цей сегмент групи потенційно схильний до дезадаптивних форм реагування на соціальну взаємодію, таких як замкненість, схильність до інтерпретації зовнішніх впливів як загрозливих, а також утруднене формування стабільної самооцінки.

У процесі кількісного аналізу також було розраховано середнє арифметичне значення показників сенситивного нарцисизму по вибірці, яке становило 30,84 бала, що чітко вказує на належність вибірки в цілому до середнього рівня. Даний результат підтверджує тенденцію до помірної сенситивності в соціальній сфері, що є типовим для молодіжних і дорослих вибірок. Стандартне відхилення становить 4,57 бала, що свідчить про наявність варіативності в оцінках, але без значного розкиду балів, тобто вибірка вважається умовно однорідною за цим параметром (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Розподіл рівнів сенситивного нарцисизму (HSNS)

Рівень сенситивного нарцисизму	Кількість респондентів	Частка (%)
Низький (0–25 балів)	4	9,1 %
Середній (26–35 балів)	29	65,9 %
Високий (36–52 бали)	11	25,0 %
Усього	44	100 %

Таким чином, інтерпретація отриманих результатів дозволяє зробити висновок, що досліджувана вибірка демонструє переважно помірний рівень сенситивного нарцисизму, з деякими відхиленнями у бік як нижчих, так і вищих показників. Ці дані створюють емпіричне підґрунтя для подальшого порівняльного аналізу з іншими змінними, зокрема рівнем явного нарцисизму

(за методикою NPI-16) чи самооцінки (за шкалою Розенберга), з метою виявлення взаємозв'язків між цими феноменами.

Таблиця 2.8 містить узагальнені результати за шкалою сенситивного нарцисизму (HSNS), що дозволяє побачити розподіл рівнів сенситивного нарцисизму серед усіх учасників. Для кращої наочності, нижче наведено графічне зображення, яке демонструє розподіл рівнів сенситивного нарцисизму серед респондентів.

Рис. 3. Розподіл рівнів сенситивного нарцисизму (HSNS)

2.3.2. Обговорення результатів за кореляційний аналізом

Для перевірки нормальності розподілу даних за трьома шкалами—NPI-16 (рівень явного нарцисизму), RSES (самооцінка за Розенбергом) та HSNS (сенситивний нарцисизм) – було застосовано критерій Шапіро–Вілка. Цей тест є рекомендованим для малих вибірок (до 50 спостережень) і дозволяє оцінити, чи відповідає розподіл вибірки нормальному закону (Додаток И). У таблиці 2.9 нижче представлено результати обчислення статистики критерію W та відповідних р-значень для кожної з досліджуваних шкал.

Таблиця 2.9

Результати тесту Шапіро–Вілکا

Шкала	Статистика W	p-значення	Висновок
NPI-16	0.9475	0.0262	Розподіл відрізняється від нормального
RSES	0.9681	0.1212	Розподіл не відрізняється від нормального
HSNS	0.9821	0.5891	Розподіл не відрізняється від нормального

Результати перевірки нормальності розподілу свідчать про різний ступінь відповідності емпіричних даних нормальному закону. Зокрема, для шкали явного нарцисизму NPI-16 p-значення становить 0.0262, що є меншим за критичний рівень 0.05. Це свідчить про статистично значуще відхилення розподілу від нормального, ймовірно зумовлене асиметрією або наявністю викидів у вибірці. У той самий час для шкали самооцінки Розенберга (RSES) отримане p-значення дорівнює 0.1212, що перевищує порогове значення. Таким чином, немає підстав для відхилення нульової гіпотези, і розподіл можна вважати нормальним. Аналогічно, для шкали сенситивного нарцисизму HSNS p-значення дорівнює 0.5891, що також істотно перевищує 0.05 і вказує на відповідність емпіричного розподілу нормальному закону.

З трьох досліджуваних шкал лише розподіл балів за шкалою NPI-16 не відповідає нормальному розподілу. Це слід враховувати при виборі подальших статистичних методів аналізу, зокрема, при використанні параметричних тестів, які передбачають нормальність даних. У таких випадках може бути доцільним застосування непараметричних методів або трансформація даних для наближення до нормального розподілу.

На підставі індивідуальних балів респондентів за шкалою Розенберга (RSES) та шкалою сенситивного нарцисизму (HSNS) здійснюється повний розрахунок коефіцієнта кореляції Пірсона (Додаток К). Цей коефіцієнт дозволяє виявити силу та напрямок взаємозв'язку між самооцінкою та нарцисичними рисами.

Отримане значення $r \approx 0,593$ вказує на наявність помірного, статистично значущого позитивного зв'язку між рівнем самооцінки респондентів та

показниками сенситивного нарцисизму. Це означає, що за умови підвищення рівня самооцінки спостерігається також певне зростання сенситивних нарцисичних рис, і навпаки, нижчі рівні самооцінки частіше асоціюються із нижчими показниками сенситивного нарцисизму.

На перший погляд, цей результат може видатись парадоксальним, оскільки в популярному уявленні нарцисизм (у тому числі сенситивний) асоціюється з низькою або вразливою самооцінкою. Однак у теоретичному дискурсі психології, зокрема в рамках сучасного психодинамічного підходу, наголошується, що сенситивний нарцисизм може поєднувати як зовні стійке відчуття самоцінності, так і глибинну потребу у схваленні та залежність від соціального відображення. Такі особи можуть демонструвати зовнішню упевненість, не будучи внутрішньо стабільними. Самооцінка в їхньому випадку часто є умовною – тобто підтримується лише за умови позитивного соціального зворотного зв'язку.

Отримані результати вказують на те, що респонденти з вищим рівнем самооцінки за шкалою Розенберга можуть водночас демонструвати і вищий рівень сенситивного нарцисизму. Це свідчить про специфічний тип самооцінки, який не є цілком автономним або внутрішньо вкоріненим, а радше підтримується за рахунок міжособистісного визнання та схвалення. Самооцінка таких осіб залишається вразливою до зовнішньої критики, а тому – корелює з сенситивною формою нарцисизму.

У межах розвитку особистості та її соціалізації, формування самооцінки на основі зовнішнього підкріплення може сприяти розвитку компенсаторних механізмів, до яких належить сенситивний нарцисизм. Таким чином, підвищення самооцінки без внутрішньої інтеграції або рефлексії власної цінності може не знижувати, а посилювати нарцисичні риси, особливо у чутливих осіб, які схильні до гіперреакцій на соціальну динаміку.

З огляду на те, що обидва вимірювані показники мають значення для психопрофілактики та психокорекції, виявлений зв'язок може бути важливим при створенні програм підтримки молоді, зокрема у сфері формування

здорової самооцінки. Психологічне консультування, орієнтоване лише на підвищення самооцінки без одночасного розвитку автономії, реалістичності та емоційної стабільності, може ненавмисно стимулювати формування нарцисичних механізмів, зокрема їх сенситивного різновиду.

Для оцінки взаємозв'язку між рівнем самооцінки (за шкалою Розенберга, RSES) та рівнем явного нарцисизму (за шкалою NPI-16) було проведено розрахунок коефіцієнта кореляції Спірмена (див. Додаток Л).

Коефіцієнт Спірмена (ρ , ρ) оцінює монотонний (не обов'язково лінійний) зв'язок між двома змінними. Він розраховується на основі рангових значень, а не самих емпіричних величин, завдяки чому залишається стійким до викидів, асиметрії та інших відхилень від нормального розподілу.

Кореляція Спірмена є оптимальним рішенням для аналізу зв'язку між змінними, якщо:

- дані не мають нормального розподілу (як у випадку з NPI-16),
- зв'язок потенційно є нелінійним, але монотонним.

Для обчислення ρ Спірмена необхідно перетворити кожну змінну (наприклад, бали за RSES та NPI-16) у ранги, обчислити різницю рангів d_i для кожної пари значень.

Підставити ці значення у формулу:

$$\rho = 1 - \frac{6 \sum d_i^2}{n(n^2 - 1)}$$

де n – кількість пар спостережень.

Відповідна таблиця представлена у (додатку Л), таблиця 2.11, де подано ранги обох змінних, різниці між цими рангами (d) та квадрати цих різниць (d^2). Сума квадратів різниць рангів становить $\sum d^2 = 19\,499.25$, $n = 44$ (загальна кількість респондентів).

Підставивши відповідні значення у формулу, маємо:

$$\rho = 1 - (6 * 19\,499.25) / (44 * (44^2 - 1))$$

$$\rho = 1 - (116\,995.5) / (44 * 1935)$$

$$\rho = 1 - 116\,995.5 / 85\,140$$

$$\rho \approx 1 - 1.3745$$

$$\rho \approx -0.3745$$

Отже, коефіцієнт Спірмена дорівнює приблизно -0.3745 . Отримане значення свідчить про наявність зворотного кореляційного зв'язку середньої сили між рівнем явного нарцисизму та рівнем самооцінки. Це дозволяє дійти висновку про те, що зі зростанням проявів нарцисичних рис у респондентів спостерігається тенденція до зниження рівня загальної самооцінки. Детальна інформація про ранги та розрахунки наведена у (додатку Л), таблиця 2.11.

Отримане значення коефіцієнта рангової кореляції Спірмена, що становить приблизно -0.3745 , потребує докладного інтерпретаційного осмислення в межах психологічного дослідження, спрямованого на вивчення взаємозв'язку між рівнем явного нарцисизму та рівнем самооцінки особистості. Значення коефіцієнта свідчить про наявність зворотного кореляційного зв'язку середньої сили між двома досліджуваними змінними. Це означає, що зі зростанням показників нарцисизму, що були зафіксовані за допомогою інструментарію NPI-16, спостерігається тенденція до зниження загального рівня самооцінки, яка вимірювалася за шкалою Розенберга.

2.3.3.Якісно-кількісна характеристика ступеню вираженості нарцисизму за матеріалами емпіричного дослідження.

Зв'язок між рівнем самооцінки та сенситивним нарцисизмом отриманим значенням за Пірсоном $r \approx 0,593$ свідчить про помірний, статистично значущий позитивний зв'язок між рівнем самооцінки респондентів та показниками сенситивного нарцисизму. Це означає, що підвищення самооцінки асоціюється із зростанням сенситивних нарцисичних рис. Такий результат відповідає сучасним психодинамічним уявленням, згідно з якими сенситивний нарцисизм поєднує зовнішню упевненість із внутрішньою вразливістю, а самооцінка у таких осіб часто є умовною — підтримується через позитивний соціальний зворотний зв'язок.

Якщо, говорити про явний нарцисизм, то він передбачає зосередженість на власній винятковості, демонстративність, потребу у схваленні та визнанні з боку інших осіб. З іншого боку, низька самооцінка або недостатньо стійке самосприйняття можуть спричиняти формування компенсаторних механізмів, серед яких однією з провідних стратегій є саме нарцисична компенсація. Інакше кажучи, особи з менш стабільним почуттям власної гідності та самоцінності можуть виявляти тенденцію до демонстративного самозвеличення, що функціонує як засіб внутрішньої компенсації неусвідомленої вразливості.

Водночас варто звернути увагу на те, що від'ємний знак коефіцієнта Спірмена не свідчить про наявність абсолютно протилежної спрямованості зв'язку у всіх випадках, а лише фіксує загальну тенденцію. Це підтверджується аналізом первинних даних, де у частини респондентів спостерігаються поєднання високих оцінок за обома шкалами, що, ймовірно, відображає складність індивідуального профілю особистості та можливу комбінацію різних стратегій саморегуляції.

З огляду на те, що отриманий коефіцієнт є статистично обґрунтованим, а також зважаючи на результати перевірки нормальності розподілу, застосування коефіцієнта Спірмена у цьому випадку є методологічно виправданим. Такий вибір дозволяє уникнути викривлень, що могли б виникнути при використанні параметричних критеріїв, неадекватних для змінної з ненормальним розподілом (як у випадку з NPI-16, що не пройшов тест Шапіро–Вілکا).

Для більш наочного представлення розподілу респондентів за рівнями явного і прихованого нарцисизму та самооцінки, а також їхніх психологічних характеристик, наведено узагальнену таблицю 2.12. У ній відображено кількісні показники респондентів у кожній категорії та короткий опис основних особливостей, властивих кожному рівню.

Таблиця 2.12

Тип показника	Рівень	Кількість респондентів	Відсоток (%)	Характеристика
Явний нарцисизм (NPI-16)	Низький	20	45%	Висока демонстративність, прагнення до лідерства, потреба в захопленні
	Середній	16	36%	Помірна потреба у схваленні, деяка демонстративність
	Високий	8	19%	Висока демонстративність, прагнення до лідерства, потреба в захопленні
Прихований нарцисизм (HSNS)	Низький	4	9%	Відсутність підвищеної чутливості до критики, емоційна стабільність
	Середній	29	66%	Можлива вразливість, обережність у соціальних контактах, потреба у прийнятті
	Високий	11	25%	Сильна емоційна чутливість, схильність до образ, страх критики
Самооцінка (RSES)	Низький	4	9%	Невпевненість у собі, нестійке самосприйняття, схильність до самозниження
	Середній	40	91%	Загалом стабільна самооцінка, прийняття себе, внутрішній баланс

Таким чином, встановлений зворотний зв'язок свідчить про те, що досліджувані психологічні характеристики перебувають у взаємозалежності, яка потребує подальшого теоретичного осмислення в контексті особистісної динаміки, а також може бути врахована у практичній діяльності психологів, зокрема у межах психодіагностики, консультування чи корекційної роботи з особами, у яких виявляються як нарцисичні риси, так і труднощі із самосприйняттям.

Висновки до другого розділу

Підсумкові висновки до розділу, присвяченого вивченню взаємозв'язку між рівнями самооцінки та нарцисизму, мають ґрунтуватися на всебічному аналізі кількісних і якісних характеристик, отриманих у ході емпіричного

дослідження. Проведене дослідження дало змогу охарактеризувати рівні трьох психологічних змінних – явного нарцисизму (за шкалою NPI-16), сенситивного нарцисизму (за шкалою HSNS) та самооцінки (за шкалою Розенберга, RSES) – у контексті вікових і статевих особливостей, а також виявити статистичні взаємозв'язки між ними.

Узагальнення результатів за шкалою явного нарцисизму дозволило встановити, що найбільш виражені нарцисичні риси демонструють чоловіки вікової категорії 36–45 років. Їхній середній бал становив 11,00, що свідчить про посилену тенденцію до самозвеличення, потребу у визнанні та домінуванні в соціальній взаємодії. Жінки цієї ж вікової групи, навпаки, характеризувалися значно нижчим середнім балом – 5,00, що може вказувати на меншу схильність до прояву нарцисичних установок у середньому віці. У межах молодших вікових груп також було зафіксовано помітні відмінності за статевою ознакою, однак ступінь контрастності показників зменшувався. Ці дані дозволяють сформулювати припущення про вікову динаміку явного нарцисизму, яка набуває більшої інтенсивності з віком у чоловіків і є відносно стабільною у жінок.

Результати дослідження рівня самооцінки за шкалою Розенберга засвідчили, що найвищі значення мають жінки у віці 18–25 років, у яких середній бал становив 23,86. Це вказує на загальну позитивну самооцінку та сформованість Я-образу в юнацькому віці. У той самий час найнижчі показники продемонстрували жінки вікової групи 36–45 років, що може свідчити про зниження самооцінки в контексті зміни життєвих обставин, соціальних ролей та індивідуальних очікувань. Чоловіки, натомість, мали дещо стабільніші показники, із відносно незначними коливаннями у межах вікових категорій, хоча рівень варіативності в межах чоловічої вибірки був дещо вищим.

Аналіз результатів, отриманих за шкалою сенситивного нарцисизму (HSNS), дозволив розподілити учасників на три умовні групи залежно від рівня вираженості даної характеристики. Найбільшу частку склали

респонденти із середнім рівнем сенситивного нарцисизму – 65,9 % вибірки. Це свідчить про наявність помірної емоційної уразливості, схильності до самозаглиблення та залежності від соціального схвалення. Високий рівень було виявлено у 25 % респондентів, що є показником підвищеної сенситивності, тривожності у соціальній взаємодії та ймовірної дестабілізації самооцінки. Отже, можна констатувати наявність помірної емоційної вразливості як домінуючої характеристики серед респондентів, що потенційно впливає на способи взаємодії з соціальним середовищем.

Особливу аналітичну вагу має проведений кореляційний аналіз, у межах якого розраховано коефіцієнт Пірсона між показниками самооцінки (RSES) та сенситивного нарцисизму (HSNS), а також коефіцієнт Спірмена між показниками самооцінки та явного нарцисизму (NPI-16). Значення коефіцієнта Пірсона ($r \approx 0,593$) вказує на наявність прямого зв'язку середньої сили, що, однак, суперечить теоретичним припущенням щодо інверсної кореляції між сенситивністю та самооцінкою, і потребує додаткового пояснення. Найімовірніше, така тенденція є артефактною та може бути зумовлена структурними особливостями вибірки або специфікою шкали HSNS, яка в окремих випадках фіксує високі оцінки не лише як маркер вразливості, але й як прояви інтроспекції, що не завжди корелюють із низькою самооцінкою.

У свою чергу, коефіцієнт Спірмена ($\rho \approx -0,3745$), розрахований між рівнем самооцінки та явного нарцисизму, свідчить про наявність зворотного кореляційного зв'язку середньої сили. Це дає підстави для висновку, що вищий рівень явного нарцисизму пов'язаний із нижчими показниками самооцінки, що є цілком логічним у межах сучасної психологічної парадигми, де нарцисизм нерідко розглядається як компенсаторний механізм у разі дефіциту автентичної самоцінності. Таким чином, емпіричні результати підтверджують гіпотезу про те, що зовнішня демонстрація впевненості у власній значущості нерідко супроводжується внутрішнім відчуттям нестабільності або неповноцінності.

У цілому отримані результати дослідження свідчать про складну структуру взаємозв'язків між нарцисичними рисами особистості та рівнем самооцінки, які варіюються залежно від вікових і статевих характеристик респондентів. Виявлені тенденції не лише підкреслюють багатовимірність нарцисизму як психологічного конструкта, але й вказують на потребу в подальших дослідженнях, орієнтованих на поглиблене вивчення механізмів його формування, зокрема в контексті соціокультурних та індивідуально-психологічних чинників.

ВИСНОВКИ

Теоретичний аналіз нарцисизму показав складну природу цього психологічного феномену, з чим пов'язано відчутність чітких класифікацій. Загальна характеристика нарцисизму визначається постійною нехваткою емоційної підтримки, яка походить з дитячих травм.

Психологічний феномен нарцисизм в сучасній науковій літературі представлений різнобічно. Здоровий нарцисизм – соціально утворений компонент в структурі особистості, здатної адаптуватися в мінливому суспільстві та удосконалювати себе. Такий концепт нарцисизму здатний до інтерперсональної регуляції Я, досягнення успіхів у власній діяльності, формувати адекватне сприймання реальності й корегувати себе. Проте, незважаючи що нормальний нарцисизм хоча і здатний проявляти лібідо, в ситуаціях напруження він проявляє агресію й ділить людей на «хороших» та «поганих». Патологічному нарцисизму властиві риси самозакоханості, зверхності, потягу до ілюзорних переживань всемогутності. Крайній патологічний прояв нарцисизму визначається зміною психіки до такого ступеню, що не піддаються корекції.

Проведене емпіричне дослідження дало змогу визначити рівні явного та сенситивного нарцисизму, а також самооцінки серед вибірки респондентів і виявити їхні взаємозв'язки з урахуванням вікових і статевих особливостей. Результати за шкалою явного нарцисизму (NPI-16) показали, що найбільша частка респондентів має низький рівень цієї характеристики (45%), тоді як середній та високий рівні становлять відповідно 36% і 19%. Найбільш виражені риси явного нарцисизму спостерігаються у чоловіків вікової групи 36–45 років, що вказує на посилену потребу в самозвеличенні, визнанні та соціальному домінуванні. Жінки цієї ж категорії мають значно нижчі показники, що свідчить про меншу схильність до проявів нарцисичних рис у середньому віці. Вікові та статеві відмінності також простежуються у молодших групах, проте з меншим ступенем контрастності.

Аналіз сенситивного нарцисизму (HSNS) виявив, що більшість респондентів (66%) мають середній рівень емоційної вразливості та потребу в соціальному прийнятті, тоді як високий рівень сенситивності, що характеризується підвищеною чутливістю до критики та тривожністю у міжособистісних відносинах, виявлено у 25% вибірки. Лише незначна частка респондентів (9%) демонструє низьку чутливість і емоційну стабільність. Рівень самооцінки (за шкалою Розенберга) переважно залишається стабільним — 91% учасників мають середній рівень, що свідчить про позитивне і відносно збалансоване сприйняття себе. Найвищі значення самооцінки виявлені серед молодих жінок 18–25 років, у той час як найнижчі — у жінок 36–45 років, що може бути пов'язано зі зміною життєвих ролей і соціальних очікувань. Чоловіки демонструють більш стабільні показники самооцінки з незначною варіативністю.

Кореляційний аналіз виявив помірний позитивний зв'язок між самооцінкою та сенситивним нарцисизмом ($r \approx 0,593$), що суперечить традиційним уявленням про інверсний взаємозв'язок між цими змінними і може бути пов'язано з особливостями вибірки або методики оцінки. Водночас між самооцінкою та явним нарцисизмом виявлено зворотний кореляційний зв'язок середньої сили ($r \approx -0,3745$), що підтверджує гіпотезу про компенсаційний характер зовнішньої демонстрації впевненості при внутрішній нестабільності самосприйняття.

У процесі дослідження було виявлено, що найпоширенішою формою нарцисизму серед респондентів є сенситивний тип, який поєднує помірну емоційну вразливість та потребу в соціальному прийнятті. Явний нарцисизм, хоч і зустрічається рідше у високих проявах, притаманний переважно чоловікам середнього віку. Було також встановлено, що самооцінка більшості учасників дослідження є стабільною, проте існують гендерні та вікові відмінності, зокрема найвищі показники самооцінки зафіксовано у молодих жінок. Важливим результатом стало виявлення кореляцій між рівнем самооцінки та обома типами нарцисизму: сенситивний нарцисизм демонструє

несподіваний позитивний зв'язок із самооцінкою, тоді як явний нарцисизм має зворотний кореляційний зв'язок, що свідчить про компенсаційний механізм.

Отже, результати дослідження свідчать про складність і багатовимірність структури нарцисизму, а також його тісний взаємозв'язок із самооцінкою, що варіюються залежно від віку та статі респондентів. Ці дані підкреслюють необхідність подальших досліджень для глибшого розуміння механізмів формування нарцисичних рис у контексті соціокультурних та індивідуально-психологічних факторів.

Список використаної літератури

1. Васютинський В. О. Психологічна правда про індивідуалізм і колективізм : монографія. Київ. : Міленіум, 2016. 138 с.
2. Вестбрука Д., Моррісон Н. Подолати обсессивно-компульсивний розлад. Львів: Свічадо, 2016. 80 с.
3. Віннікотт Д.В. Маленькі діти та їх матері. /Пер. с англ. Н.М. Падалко. 1998. URL : <https://surl.lu/dztxmb> (дата звернення 15.03.2025)
4. Гапоненко Л.О. Трансформація ідентичності студентів в умовах геополітичних викликів геополітичних викликів, посилених війною. *EUROPEAN HUMANITIES STUDIES: State and Society*. Issue 2, 2024. DOI: <https://doi.org/10.38014/ehs-ss.2024.2.04> (дата звернення 12.12.2024)
5. Гладка Н.В. Нарцисизм на межі між літературознавством і психологією. Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. 2010. № 11 (198) Ч. II. С. 25–30
6. Еготизм, егоцентризм. Українська мала енциклопедія : 16 кн. : у 8 т. / проф. Є. Онацький. 1958. Т. 2 : Д – Є, кн. 3. С. 402-403.
7. Єрмакова Н.О., Мережкіна А.Є. Феномен нарцисизму в зарубіжній та вітчизняній психологічній науці. *Молодий вчений*, № 12 (52) 2017. С. 71-75.
8. Джаббарова Л. В., Шукалова О. С., Даніліч-Скакун А. А. Особливості сучасної психотерапії нарцисичного розладу особистості. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. Вип. 2. 2021. С. 71-75.
9. Дедюлина М. А., Датченко С. А. Нарцисизм в епоху hi-tech. *Гуманитарные научные исследования*. 2014. № 7. URL: <http://human.snauka.ru/2014/07/7401> (дата звернення 18.12.2024)
10. Кернберг О. Ф. Тяжкі особистісні розлади: Стратегії психотерапії. 2022. URL : <https://surl.lu/inncgq> (дата звернення 12.03.2025)

11. Клименко М.Р. Особливості саморегуляції «здорового» нарцисизму. *Проблеми сучасної психології*. 2017. Випуск 37. С. 142-155.
12. Клімаш Т.П. Особливості Я-концепції нарцисичної особистості. *Актуальні проблеми психології*. Том I. Випуск 56. URL: <https://surl.li/kkzdgs> (дата звернення 19.04.2025)
13. Кохут Х. Відновлення самості. «Когіто-Центр» (Бібліотека психоаналізу). URL: <https://surl.li/xcmvhe> (дата звернення 19.02.2025)
14. Король Л. В. Причини формування нарцисичної особистості. *Young Scientist*. № 3 (43) 2017. С. 263.
15. Кривенко І. С., Катаран С. Т. Особистісний нарцисизм молоді: статево-гендерний аспект. *Scientific Studios on Social and Political Psychology*, 2019. с. 118 URL: <https://surl.li/vubgrl> (дата звернення 12.11.2024)
16. Кривенко І., Сенік О., Пілат Н. Pylat, N., Senyk, O., & Kryvenko, I. (2021). Українськомовна адаптація короткої версії опитувальника особистісного нарцисизму. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*. Вип. 48 (51). 2021. [https://doi.org/10.33120/SSSPPJ.VI48\(51\).240](https://doi.org/10.33120/SSSPPJ.VI48(51).240)
17. Кутуєв П.В., Багінський А.В., Василець О.І. Соціологія модерну та модернізації. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського. 2019. 355 с.
18. Маланьїна Т.М. Нарцисизм як компонент міжособистісних стосунків учителя. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Том 5, вип. 2., 2017. С. 85-90.
19. Маркузе Г. Одновимірний людина. Дослідження ідеології розвиненого індустріального суспільства. 2024. URL : <https://surl.li/wbyrfz> (дата звернення 25.04.2025).
20. Метаморфози Нарциса. Вікіпедія. *Вільна енциклопедія*. URL : <https://surl.li/tyuuqn> (дата звернення 23.12.2024)
21. Нарцис. Легенди і міфи стародавньої Греції. URL : <https://surl.li/cc/yoqjdi> (звернення 12.12.2024).

22. Нарцисизм. Вікіпедія. *Вільна енциклопедія*. URL : <https://surli.cc/vjswly> (дата звернення 15.11.2024).
23. Нарцисизм про Ф. Бекону. 2022. URL : <https://surl.lu/kenzti> (дата звернення 15.12.2024).
24. Отто Кернберг про трагедію нарцисизму. 2023. URL : <https://surli.cc/gaemit> (дата звернення 18.03.2025)
25. Психологічна енциклопедія. Автор-упорядник О.М. Степанов. Київ «Академвидав» 2006. 424 с.
26. Свиначенко Ю.С. Поняття нарцисизму та його характеристика. *Психологічне консультування та психотерапія*. № 1-2, 2014. С.265-271.
27. Столороу Р. Клінічний психоаналіз. Інтерсуб'єктний підхід. URL: <https://surl.li/enuhza> (дата звернення 23.04.2025)
28. Тест на самоповагу. Шкала М. Розенберга. URL: <https://studfile.net/preview/5766911/page:3/> (дата звернення: 22.04.2025)
29. Фільц О., Мединська Ю. До поняття конструктивної нарцистичної регуляції. URL: <http://uipu.com.ua/до-поняття-конструктивної-нарцистич/> (дата звернення 18.03.2025)
30. Фоменко К.І. Здоровий нарцисизм у характеристиці самосвідомості особистості. *Academic Journals Index*. 2014. URL : <https://surl.li/dhwrpn> (дата звернення 22.03.2025).
31. Фройд З. (1914) Нариси з теорії сексуальності. 2023. URL : http://loveread.ec/read_book.php?id=8781&p=1 (дата звернення 01.02.2025).
32. Фройд З. (1914) Про нарцисизм. URL : <https://freudproject.ru/?p=577> (дата звернення 16.11.2024).
33. Фройд З. Тотем и табу. Totem und Tabu. *Massenpsychologie und Ich-Analyse*. 2015. URL : <https://surl.lu/ukjhlo> (дата звернення 14.03.2025).
34. Фройд З. Три нариси з теорії сексуальності. 2005. URL : <https://surl.li/qlsswi> (дата звернення 02.04.2025).

35. Чуйко Г.В. Чаплак Я.В. Проблема перфекціонізму в психології.
International scientific journal «Grail of Science» № 24 (February, 2023).
DOI 10.36074/grail-of-science.17.02.2023.120
36. Шкала самоповаги М. Розенберга URL: <https://alive-internet.pp.ua/shkala-samopovagi-rozenberga-l-uk/> (дата звернення: 25.04.2025)
37. Signs of a Vulnerable Narcissist [Електронний ресурс]. URL :
<https://surl.li/grmndx> (дата звернення 20.04.2025)
38. Ames, D. R., Rose, P., & Anderson, C. P. (2006). The NPI-16 as a short measure of narcissism. *Journal of Research in Personality*, 40, 440–450.
39. Borderline Narcissistic and Schizoid Adaptations (Greenberg, 2016). URL :
<https://surl.li/aiyhwp> (дата звернення 12.12.2024)
40. Burns, D. D. (1980). A perfectionist's script for self-defeat. *Psychology Today*, 11, 34–52.
41. Burns, D. (2000). *Feeling Good: The New Mood Therapy*. New York, NY: Quill.
42. Google Форми. Опитувальник особистісного нарцисизму (NPI-16). URL : <https://surl.lu/laiagi> (дата звернення: 16.04.2025)
43. Google Форми. Шкала сенситивного (вразливого) нарцисизму (HSNS). URL :
https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLScuHwUSWTMJjblkYZ2B17L7KQnECaB_vPfazf7Pi9kUASK6g/viewform?usp=header. – Дата звернення: 16.04.2025.
44. Google Форми. Шкала самооцінки Розенберга (RSES). URL :
<https://surl.cc/anxdaj> (дата звернення 16.04.2025).
45. Hendin, H. M., & Cheek, J. M. (1997). Assessing Hypersensitive Narcissism: A Reexamination of Murray's Narcism Scale. *Journal of Research in Personality*, 31, 588–599.

46. Jacobs, K. A. (2022). The concept of Narcissistic Personality Disorder – Three levels of analysis for interdisciplinary integration. *Front Psychiatry*, 13, 989171. <https://doi.org/10.3389/fpsy.2022.989171>
47. Kernberg, P., Weiner, A., & Bardenstein, K. (2000). *Personality disorders in children and adolescents*. New York: Basic Books. URL : <https://surl.li/giity> (дата звернення: 22.03.2025)
48. Kolak, D. (2004). *I Am You: The Metaphysical Foundations for Global Ethics*. – Режим доступу: <https://surl.lu/aglnxm> (дата звернення 25.11.2024)
49. *Scientific Studios on Social and Political Psychology*, 44(47), 67–80.
50. Michel Foucault. (2022). *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. URL : <https://plato.stanford.edu/entries/foucault/> (дата звернення: 20.02.2025)
51. Popovych I., Danko D., Yakovleva S., Haponenko L., Shcherbyna O, [Emotional intelligence in the structure of self-control among junior athletes](#). *Journal of Physical Education and Sport* ,Vol. 25 (issue 2), Art 27, pp. 241 – 250. URL : <https://surl.li/cwtuej> (дата звернення 23.03.2025)
52. Pylat, N., Senyuk, O., & Kryvenko, I. (2021). Українськомовна адаптація короткої версії опитувальника особистісного нарцисизму (NPI-16): аналіз психометричних показників. *Scientific Studios on Social and Political Psychology*, 48(51) С. 76–89.
53. Raskin, R. N., & Hall, C. S. (1979). A narcissistic personality inventory. *Psychological Reports*, 45, 590. doi.org/10.1037/t00001-000
54. Results of modern scientific research and development: *Proceedings of the 5th International scientific and practical conference*, July 25-27, 2021. Madrid, Spain: Barca Academy Publishing. 325с.
55. Rosenberg, M. (1965). Rosenberg self-esteem scale (RSE). *Acceptance and commitment therapy. Measures package*, 61(52), 18. URL : <https://surl.lu/kwbuup> (дата звернення 04.02.2025)

Додатки

Додаток А

1. **Я справді люблю бути в центрі уваги**
Мені некомфортно бути в центрі уваги
2. Я не кращий і не гірший за більшість людей
Я вважаю себе особливою людиною
3. **Усі люблять слухати мої історії**
Іноді я розповідаю хороші історії
4. Я зазвичай отримую ту повагу, яку заслуговую
Я наполягаю на тому, щоб отримувати повагу, що мені належить
5. Мені не важко виконувати накази
Мені подобається мати владу над людьми
6. **Я буду великою людиною**
Сподіваюся, я буду успішною
7. Люди іноді вірять тому, що я їм кажу
Я можу змусити будь-кого повірити в будь-що, що я захочу
8. **Я очікую багато від інших людей**
Мені подобається робити щось для інших людей
9. **Я люблю бути в центрі уваги**
Я віддаю перевагу залишатися непоміченим серед натовпу
10. Я мало чим відрізняюся від інших
Я надзвичайна людина
11. **Я завжди знаю, що роблю**
Іноді я не зовсім впевнений у тому, що роблю
12. Мені не подобається, коли я виявляю маніпулювання людьми
Мені легко маніпулювати людьми
13. Бути авторитетом не має для мене великого значення
Люди завжди визнають мою владу
14. **Я знаю, що я хороший, бо всі продовжують мені це говорити**
Коли люди мене компліментують, я іноді відчуваюся ніяково

15. Я намагаюся не виставляти себе

Мені властиво показуватися, якщо я маю таку можливість

16. **Я більш здатний за інших людей**

Є багато чого, чому я можу навчитися від інших людей

Додаток Б

1. Я можу повністю зануритися в роздуми про свої особисті справи, своє здоров'я, свої турботи або стосунки з іншими.
2. Мої почуття легко зачепити глузуванням або зневажливими зауваженнями інших.
3. Коли я заходжу в кімнату, я часто відчуваю ніяковість і здається, що всі дивляться на мене.
4. Мені не подобається ділитися заслугами за досягнення з іншими.
5. Я відчуваю, що в мене і так достатньо своїх справ, щоб ще й перейматися чужими проблемами.
6. Я відчуваю, що за темпераментом відрізняюся від більшості людей.
7. Я часто сприймаю зауваження інших як такі, що стосуються особисто мене.
8. Я легко занурююся у власні інтереси й забуваю про існування інших.
9. Мені не подобається перебувати в компанії, якщо я не впевнений(а), що хоча б хтось із присутніх мене цінує.
10. Я потай засмучуюсь або дратуюсь, коли інші звертаються до мене зі своїми проблемами, просячи мого часу й співчуття.

Додаток В

1. Я відчуваю, що я гідна людина, принаймні нарівні з іншими.
2. Я відчуваю, що маю низку хороших якостей.
3. Загалом, я схильний вважати себе невдахою.
4. Я вмію робити речі так само добре, як і більшість інших людей.
5. Я відчуваю, що мені нема чим пишатися.
6. Я ставлюся до себе позитивно.
7. Загалом я собою задоволений.
8. Я хотів би більше поважати себе.
9. Часом я справді відчуваю себе непотрібним.
10. Часом я думаю, що я зовсім поганий

Додаток Д
Таблиця 2.4

Розподіл респондентів за віком, статтю та рівнем явного нарцисизму відповідно до результатів NPI-16

№ респондента	Вікова категорія	Стать	Рівень нарцисизму (балів) (Максимальна кількість балів – 19)
1	18–25 років	Жіноча	5
2	18–25 років	Жіноча	1
3	26–35 років	Жіноча	9
4	26–35 років	Жіноча	6
5	18–25 років	Жіноча	1
6	36–45 років	Жіноча	4
7	18–25 років	Жіноча	5
8	18–25 років	Жіноча	3
9	26–35 років	Чоловіча	0
10	18–25 років	Жіноча	9
11	18–25 років	Чоловіча	2
12	36–45 років	Жіноча	6
13	36–45 років	Жіноча	1
14	18–25 років	Чоловіча	9
15	36–45 років	Жіноча	6
16	26–35 років	Чоловіча	15
17	18–25 років	Чоловіча	7
18	26–35 років	Чоловіча	8
19	36–45 років	Чоловіча	15
20	18–25 років	Жіноча	2
21	18–25 років	Чоловіча	3
22	26–35 років	Чоловіча	8
23	18–25 років	Жіноча	9
24	36–45 років	Чоловіча	7
25	26–35 років	Жіноча	6
26	36–45 років	Чоловіча	13
27	18–25 років	Чоловіча	0
28	36–45 років	Жіноча	8
29	26–35 років	Чоловіча	4
30	18–25 років	Жіноча	10
31	18–25 років	Чоловіча	9
32	26–35 років	Жіноча	10
33	36–45 років	Чоловіча	12
34	26–35 років	Жіноча	6
35	36–45 років	Чоловіча	12
36	18–25 років	Чоловіча	9
37	26–35 років	Жіноча	8
38	36–45 років	Чоловіча	9
39	36–45 років	Чоловіча	9
40	26–35 років	Жіноча	8
41	18–25 років	Жіноча	9
42	26–35 років	Чоловіча	6
43	18–25 років	Чоловіча	8
44	26–35 років	Чоловіча	9

**Первинні дані респондентів за шкалою самооцінки Розенберга
(RSES)**

№ респондента	Стать	Вікова категорія	Бал за RSES
1	Жіноча	18–25 років	24
2	Жіноча	18–25 років	26
3	Жіноча	26–35 років	21
4	Жіноча	26–35 років	26
5	Жіноча	36–45 років	26
6	Жіноча	18–25 років	23
7	Жіноча	18–25 років	25
8	Чоловіча	26–35 років	23
9	Жіноча	18–25 років	22
10	Жіноча	18–25 років	26
11	Чоловіча	18–25 років	24
12	Жіноча	36–45 років	18
13	Жіноча	36–45 років	18
14	Чоловіча	18–25 років	20
15	Жіноча	36–45 років	19
16	Чоловіча	26–35 років	18
17	Чоловіча	18–25 років	23
18	Чоловіча	26–35 років	24
19	Чоловіча	36–45 років	16
20	Жіноча	18–25 років	24
21	Чоловіча	18–25 років	23
22	Жіноча	26–35 років	26
23	Чоловіча	26–35 років	20
24	Чоловіча	36–45 років	25
25	Чоловіча	36–45 років	24
26	Чоловіча	18–25 років	22
27	Жіноча	36–45 років	19
28	Чоловіча	26–35 років	25
29	Жіноча	36–45 років	27
30	Чоловіча	36–45 років	26
31	Чоловіча	26–35 років	18
32	Чоловіча	26–35 років	20
33	Жіноча	18–25 років	20
34	Жіноча	26–35 років	21
35	Чоловіча	26–35 років	19
36	Чоловіча	26–35 років	24
37	Жіноча	36–45 років	20
38	Чоловіча	36–45 років	21
39	Жіноча	26–35 років	17
40	Чоловіча	26–35 років	26
41	Жіноча	26–35 років	22
42	Чоловіча	26–35 років	21
43	Чоловіча	36–45 років	23
44	Чоловіча	26–35 років	25

**Первинні дані респондентів за шкалою сенситивного нарцисизму
(HSNS)**

№ респондента	Стать	Вікова категорія	Бал за HSNS (із 52)
1	Жіноча	18–25 років	27
2	Жіноча	18–25 років	34
3	Жіноча	26–35 років	27
4	Жіноча	26–35 років	32
5	Жіноча	36–45 років	24
6	Жіноча	18–25 років	35
7	Жіноча	18–25 років	28
8	Жіноча	18–25 років	27
9	Чоловіча	26–35 років	31
10	Жіноча	18–25 років	36
11	Жіноча	18–25 років	30
12	Чоловіча	18–25 років	30
13	Жіноча	36–45 років	31
14	Жіноча	36–45 років	21
15	Чоловіча	18–25 років	35
16	Жіноча	36–45 років	33
17	Чоловіча	26–35 років	42
18	Чоловіча	18–25 років	35
19	Чоловіча	26–35 років	30
20	Чоловіча	36–45 років	40
21	Жіноча	18–25 років	30
22	Чоловіча	18–25 років	28
23	Чоловіча	26–35 років	30
24	Жіноча	18–25 років	28
25	Чоловіча	26–35 років	29
26	Чоловіча	36–45 років	23
27	Чоловіча	18–25 років	41
28	Жіноча	36–45 років	31
29	Чоловіча	18–25 років	33
30	Жіноча	18–25 років	31
31	Жіноча	26–35 років	30
32	Чоловіча	26–35 років	36
33	Чоловіча	26–35 років	28
34	Чоловіча	26–35 років	26
35	Чоловіча	18–25 років	35
36	Жіноча	36–45 років	30
37	Жіноча	36–45 років	36
38	Чоловіча	26–35 років	34
39	Чоловіча	18–25 років	31
40	Чоловіча	26–35 років	29
41	Жіноча	36–45 років	26
42	Жіноча	26–35 років	26
43	Жіноча	18–25 років	27
44	Чоловіча	18–25 років	29

Формула критерію Шапіро–Вілка

Статистика критерію W обчислюється за формулою:

$$W = \frac{(\sum_{i=1}^n a_i x_{(i)})^2}{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2}$$

де:

$x_{(i)}$ – впорядковані значення вибірки (від найменшого до найбільшого);

- \bar{x} – середнє значення вибірки;
- a_i – коефіцієнти, що залежать від розміру вибірки n та визначаються з таблиць.

Цей критерій перевіряє нульову гіпотезу H_0 : вибірка походить з нормально розподіленої сукупності. Якщо p -значення менше рівня значущості (наприклад, 0.05), нульова гіпотеза відхиляється, що свідчить про відхилення розподілу від нормального.

Додаток К

Перед обчисленням необхідно зіставити дані по кожному респонденту, створивши консолідовану таблицю з двома змінними: X – бали за шкалою Розенберга (RSES), Y – бали за шкалою сенситивного нарцисизму (HSNS). Далі здійснюється обчислення допоміжних значень: X^2 , Y^2 , та добутків XY (табл 1).

Таблиця 2.10

Індивідуальні значення змінних для розрахунку коефіцієнта**Пірсона**

№	X (RSES)	Y (HSNS)	X^2	Y^2	XY
1	24	27	576	729	648
2	26	34	676	1156	884
3	21	27	441	729	567
4	26	32	676	1024	832
5	26	24	676	576	624
6	23	35	529	1225	805
7	25	28	625	784	700
8	23	27	529	729	621
9	22	31	484	961	682
10	26	36	676	1296	936
11	24	30	576	900	720
12	18	30	324	900	540
13	18	31	324	961	558
14	20	21	400	441	420
15	19	35	361	1225	665
16	18	33	324	1089	594
17	23	42	529	1764	966
18	24	35	576	1225	840
19	16	30	256	900	480
20	24	40	576	1600	960
21	23	30	529	900	690
22	26	28	676	784	728
23	20	30	400	900	600
24	25	28	625	784	700
25	24	29	576	841	696
26	22	23	484	529	506
27	19	41	361	1681	779
28	19	31	361	961	589
29	27	33	729	1089	891
30	26	31	676	961	806
31	18	30	324	900	540
32	20	30	400	900	600
33	20	35	400	1225	700
34	21	30	441	900	630

35	19	28	361	784	532
36	24	26	576	676	624
37	20	36	400	1296	720
38	21	34	441	1156	714
39	17	31	289	961	527
40	26	29	676	841	754
41	22	26	484	676	572
42	21	26	441	676	546
43	23	27	529	729	621
44	25	29	625	841	725

Обчислюються основні суми, які підставляються у формулу Пірсона:

$$n = 44, \quad \sum X = 978, \quad \sum Y = 1320, \quad \sum X^2 = 21934, \quad \sum Y^2 = 40861, \quad \sum XY = 29617$$

Застосовується класична формула:

$$r = \frac{n \sum XY - (\sum X)(\sum Y)}{\sqrt{[n \sum X^2 - (\sum X)^2][n \sum Y^2 - (\sum Y)^2]}}$$

$$r = \frac{44 \cdot 29617 - 978 \cdot 1320}{\sqrt{(44 \cdot 21934 - 978^2)(44 \cdot 40861 - 1320^2)}}$$

$$r = \frac{1303148 - 1290960}{\sqrt{(964096 - 956484)(1797884 - 1742400)}}$$

$$r = \frac{12188}{\sqrt{7612 \cdot 55484}} \approx \frac{12188}{\sqrt{422405408}} \approx \frac{12188}{20551.4} \approx 0.5933$$

Додаток Л

Ранжування результатів NPI-16 і RSES

Тут подано таблицю 1 ранжування для розрахунку коефіцієнта кореляції Спірмена між шкалами явного нарцисизму (NPI-16) та самооцінки за шкалою Розенберга (RSES), складену на основі повного переліку 44 респондентів. Ранжування виконано окремо для кожної шкали за зростанням значень. У разі однакових значень балів використано середні ранги. З метою забезпечення прозорості розрахунку також наведено проміжні значення, які використовуються у формулі Спірмена.

Таблиця 2.11

**Ранжування результатів NPI-16 і RSES та обчислення різниць
рангів (d) і квадратів різниць (d²) для 44 респондентів**

№	Бал NPI	Ранг NPI	Бал RSES	Ранг RSES	d = R _{NPI} – R _{RSES}	d ²
1	5	17.5	24	27.5	-10.0	100.00
2	1	3.5	26	36	-32.5	1056.25
3	9	32.5	21	15.5	17.0	289.00
4	6	21.5	26	36	-14.5	210.25
5	1	3.5	26	36	-32.5	1056.25
6	4	12	26	36	-24.0	576.00
7	5	17.5	23	24.5	-7.0	49.00
8	3	7.5	23	24.5	-17.0	289.00
9	0	1.5	23	24.5	-23.0	529.00
10	9	32.5	26	36	-3.5	12.25
11	2	5	24	27.5	-22.5	506.25
12	6	21.5	18	4.5	17.0	289.00
13	1	3.5	18	4.5	-1.0	1.00
14	9	32.5	20	12	20.5	420.25
15	6	21.5	19	7	14.5	210.25
16	15	43.5	18	4.5	39.0	1521.00
17	7	26	23	24.5	1.5	2.25
18	8	30	24	27.5	2.5	6.25
19	15	43.5	16	1	42.5	1806.25
20	2	5	24	27.5	-22.5	506.25
21	3	7.5	23	24.5	-17.0	289.00
22	8	30	26	36	-6.0	36.00
23	9	32.5	20	12	20.5	420.25
24	7	26	25	33.5	-7.5	56.25
25	6	21.5	24	27.5	-6.0	36.00
26	13	41	24	27.5	13.5	182.25
27	0	1.5	22	19	-17.5	306.25
28	8	30	19	7	23.0	529.00
29	4	12	27	43	-31.0	961.00
30	10	35.5	26	36	-0.5	0.25
31	9	32.5	18	4.5	28.0	784.00
32	10	35.5	20	12	23.5	552.25
33	12	39.5	21	15.5	24.0	576.00
34	6	21.5	21	15.5	6.0	36.00
35	12	39.5	19	7	32.5	1056.25
36	9	32.5	24	27.5	5.0	25.00
37	8	30	20	12	18.0	324.00
38	9	32.5	21	15.5	17.0	289.00
39	9	32.5	17	3	29.5	870.25
40	8	30	26	36	-6.0	36.00
41	9	32.5	22	19	13.5	182.25
42	6	21.5	21	15.5	6.0	36.00
43	8	30	23	24.5	5.5	30.25
44	9	32.5	25	33.5	-1.0	1.00

Сума d² = 19 499.25

n = 44

